

En undersøkelse av grenser, psykiske
grenseoverskridelser og kompetanse, i lys av presters
profesjonsetikk

Maria Michaela Holen Bjørndal

Veileder: Professor Svein Aage Christoffersen

Fordypningsoppgave i teologi, Universitetet i Oslo, Det teologiske fakultet.

Vår og sommer 2016

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	3
1.1 Problemstilling	4
1.2 Grenser og psykiske grenseoverskridelser	4
1.3 Definisjon profesjonsetikk og yrkesetikk	6
1.4 Definisjon kompetanse	8
2. Egen yrkesetikk og profesjonsetikk for prester	8
2.1 Veien frem til presters yrkesetikk	9
2.2 Presteforeningens arkiv	12
2.3 Yrkesetikk for prester av 2001	13
2.4 Profesjonsetikk for prester av 2016	15
2.5 Yrkesetikk for sykepleiere, psykologer, sosionomer og lærere	18
3. Presters kompetanse	21
3.1 Arbeidsoppgaver og rolle	22
3.2 Tre undersøkelser om presters rolle og kompetanse	24
3.3 Kompetanse ved utdanningsinstitusjonene	26
3.4 Kompetanse og profesjonsetikk	30
4. Profesjonelle relasjoner og profesjonell omsorg	31
4.1 Urørlighetssonen, makt og tillit	31
4.2 Profesjonell omsorg	35
5. Diskusjon om grenser	38
5.1 Gjensidighet som kritikk av grenser	39
5.2 Grenser som ressurs	43
6. Drøfting: Hva betyr grenser og har grenser en funksjon?	45
6.1 Hvordan blir begrepet grenser brukt i presters yrkesetikk og profesjonsetikk? ...	45
6.2 Tre grensekategorier og deres funksjon	46
6.3 Psykiske grenseoverskridelser	49

6.4 Sammenheng grenser og kompetanse?	51
7. Avslutning	55
8. Kilder	57
8.1 Litteraturliste	57
8.2 Andre kilder	61

1. Innledning

Denne oppgaven vil undersøke begrepene grenser, psykiske grenseoverskridelser og hvordan det knyttes til kompetanse, i lys av presters profesjonsetikk. Temaet ble aktuelt for meg da jeg var i institusjonspraksis. I dette semesteret tar man også emnene profesjonsetikk og sjelesorg. Jeg var spesielt interessert i grensebegrepet og grenseforståelse. Jeg hadde en forventning til at grenser ville bli tydelig og begripelig gjennom pensum, forelesninger og praksis.

Grenseforståelse ble tatt opp i sjelesorg og profesjonsetikk, men svaret var at grenser krevde refleksjon, selvinnsikt og erfaring. Det var ikke en tydelig beskrivelse eller definisjon på grenser og psykiske grenseoverskridelser. Jeg satt igjen med noen spørsmål. Hva er egentlig grenser mellom mennesker? Når blir det å krysse en grense en psykisk grenseoverskridelse? Er det noen spesifikke grenser for prester og hvor finner jeg de? Dette førte til at jeg ønsket å undersøke hvordan begrepet grenser blir brukt i presters profesjonsetikk.

For å undersøke hvordan grenser og psykiske grenseoverskridelser blir brukt vil jeg se på hvordan begrepene blir trukket frem, hva de henviser til og hvilken funksjon de har. Det er mye materiale når det gjelder prester, fysiske grenseoverskridelser og overgrep. Det er ikke fokus i denne oppgaven. Når det gjelder psykiske grenseoverskridelser er det skrevet lite og det er ikke satt i sammenheng presters kompetanse. Presters arbeidsoppgaver er å møte mennesker i ulike samtaler, situasjoner og rom. Presten er forpliktet på ordinasjonsløftene gjennom ordinasjon i Den norske kirke. Presten er forkynner og forvalter av Ord og sakrament. Det henviser til tydelige arbeidsoppgaver. Når det gjelder presters rolle og kompetanse i møte og samtale med mennesker er presters arbeidsoppgaver uklare. Utgangspunktet når jeg skriver samtaler og møter med mennesker er alle samtalene presten står i, som jeg definerer som profesjonelle samtaler.¹

Gjennom en eksplorativ metode vil jeg kartlegge hvordan begrepet grenser blir brukt i Presteforeningens yrkesetiske retningslinjer av 2001 og profesjonsetikk for prester av 2016. Presteforeningen har hatt egne yrkesetiske retningslinjer for prester fra 2001. Fra 2013 til 2016 har Presteforeningen arbeidet med et nytt forslag til egen profesjonsetikk for prester, som skal erstatte dokumentet fra 2001. Det er planlagt vedtatt høsten 2016. Jeg vil sammenligne Presteforeningens dokumenter med andre yrkesetiske dokumenter for å se hvordan grenser blir brukt og hvordan kompetanse blir beskrevet. Jeg vil undersøke kompetanse ved å se på presters forpliktelser, arbeidsoppgaver og hvordan prester selv forstår

¹ Profesjonelle samtaler beskriver alle de samtaler hvor presten er prest og har en profesjonell rolle. Dette kan være kasualsamtaler om dåp, vigsel og gravferd. Det kan være sjelesorgsamtaler eller andre samtaler både offentlig og privat, i åpne og lukkede rom. Samtaler hvor den andre vet at han/hun snakker med en prest.

sin rolle. Jeg vil også trekke frem kompetanse ved utdanningsinstitusjonene. Videre vil jeg gå inn i teori om profesjonelle samtaler med fokus på temaene, urørlighetssonen, makt, tillit og omsorg. Jeg vil trekke frem ulike perspektiver på grensebegrepet. Til slutt vil jeg drøfte hvordan begrepene grenser og psykiske grenseoverskridelser blir brukt i min undersøkelse. Jeg vil drøfte grensers funksjon og grensers sammenheng med kompetansebegrepet.

1.1 Problemstilling

Hvordan blir begrepene grenser og psykiske grenseoverskridelser brukt i presters yrkesetikk og profesjonsetikk? Hva er grensers funksjon i profesjonelle samtaler? Videre spør jeg om det er en sammenheng mellom grenseforståelse og kompetanse?

1.2 Grenser og psykiske grenseoverskridelser

I menneskelige relasjoner er grenser grunnleggende for at mennesker skal kunne forholde seg til hverandre. Grenser blir gjeldene i menneskelige relasjoner og tydeliggjør skillet mellom *meg* og *deg*. Et skille som definerer individene i relasjonen. Grenser er knyttet til intimsoner og intimitetsgrenser. Soner som grenser skal beskytte. Å snakke om grenser i møtet mellom mennesker er på den ene siden helt selvsagt. Det handler om respekt, autonomi og integritet. På den andre siden kan grenser fungere hemmende, begrensende, kontrollerende, distanserende og lukkende. Grenser er vanskelig å definere fordi det finnes ikke ett svar på hva som er den rette grense. Grenser krever skjønn og grenser krever at man kjenner egne grenser. Samtidig som grenser ikke kun kan testes på en selv. Våre grenser er forskjellige, individuelt og kulturelt. Grenser er dynamiske og endres ut i fra hvilke relasjoner man står i og hvilken rolle man er i. Grenser er i denne oppgaven knyttet til relasjoner mellom mennesker, hvor den ene parten er profesjonell og prest. Grenser kan krysses og trækkes på både fysisk og psykisk. Det er en grenseoverskridelse. I denne oppgaven er fokus de psykiske grenseoverskridelsene. Det er å krysse en usynlig grense som rammer tanker og følelser. Psykiske grenseoverskridelser er når en part overskrider den andres usynlige grense, uten å ha fått tillatelse eller være invitert til det. Jeg bruker psykiske grenseoverskridelser for å tydeliggjøre at det å krysse en grense kan ha negative konsekvenser. Samtidig er det ikke nødvendigvis negativt å krysse en psykisk grense, det vil jeg se nærmere på.

Det er lite faglitteratur innenfor teologi og profesjonsetikk når det gjelder grenser og psykiske grenseoverskridelser i motsetning til fysiske og seksuelle grenseoverskridelser. Elisabeth Torp og Gaute Brækken ved *Kirkens Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep*

har definert grenser og grenseoverskridende atferd i *Grenser som skaper*. Grense definerer de som,

Grenser er brukt både i konkret og overført betydning. En grense kan markere et skille i en relasjonell sammenheng. Eksempel på at en grense er overskredet kan være en konkret uønsket berøring, uønsket oppmerksomhet eller krav om å snakke om temaer som en ikke ønsker å snakke om.²

Grenseoverskridende atferd definerer de som,

Grenseoverskridende atferd er alle typer situasjoner der et menneske krenker et annet menneskes grenser. Å krenke betyr å ikke respektere grenser. Det kan være både fysisk, psykisk og åndelig. En krenkelse defineres av den som har opplevd det selv, og betyr ikke nødvendigvis at det har foregått noe straffbart.³

Når det gjelder psykiske overgrep definerer de det som mishandling, ”at man med makt påfører et annet menneske skade eller på andre måter har begrenset dets frihet mot dets vilje.”⁴ De mener et eksempel på et psykisk overgrep er å rope stygge ting.⁵ Deres definisjoner beskriver tre ulike kategorier. Definisjonen av grenser bidrar til å forstå grenser som et skille i en relasjon, uønsket berøring, uønsket oppmerksomhet eller krav om å snakke om noe man ikke ønsker. De definerer grenseoverskridende atferd først og fremst som krenkelser. Grenseoverskridende atferd er imidlertid mer enn krenkelser. Det kommer ikke frem i denne definisjonen. Et psykisk overgrep beskriver de som mishandling og skade. Torp og Brækkens definisjoner må leses i lys av at deres perspektiv er seksuelle overgrep i kirkelig sammenheng.

Knud E. Løgstrup beskriver også grenser og grenseoverskridelser. Han skriver i *Den etiske fordring* at ”Den enkelte har aldri med et annet menneske at gjøre uten at han holder noget af dets liv i sin hånd.”⁶ Fordringen om å ta vare på det livet man holder i sin hånd, står man alltid ovenfor. Den makten skal brukes til det beste for den andre, og til det beste for det av den andres liv som er utlevert. Løgstrup skriver at det grenseløse i ansvaret kan føre til overgrep, ved at man tror ansvaret i fordringen er grenseløs. Ansvaret handler ikke om ta ansvaret fra den andre. Tilraner man seg et ansvar ut over ens menneskelige mål, er det å utøve vold.⁷ Løgstrup skriver at grenser er flytende. Han beskriver grenseoverskridelser som at ingen har rett til å gjøre seg til herre eller bestemme over den andres reaksjon,

Hva den anden vil gjøre med ens ord og handlinger skal man ikke forsøge på at bestemme. Det giver nok så megen velmenen ingen ret til. Viljen til at blive klar over, hvad den anden er bedst hjulpet med,

² Elisabeth Torp og Gaute Brækken, *Grenser som skaper: Hvordan møte utsatte og sårbare ungdommer i trosopplæringen* (Oslo: IKO-forlaget, 2010), 11.

³ Torp og Brækken, *Grenser som skaper*, 11.

⁴ Torp og Brækken, *Grenser som skaper*, 12.

⁵ Torp og Brækken, *Grenser som skaper*, 12.

⁶ Knud E. Løgstrup, *Den etiske fordring*, 2. utgave (København: Gyldendal, 1995), 25.

⁷ Løgstrup, *Den etiske fordring*, 58-59.

og tale, tie og handle ud af den klarhed, må være sammenkoblet med viljen til at lade den anden være herre i hans egen verden.⁸

Løgstrup skriver at ingen har rett til å gjøre seg til herre over et annet menneskets individualitet eller vilje. Ansvar for en annen kan aldri handle om å overta personens eget ansvar.⁹ Løgstrup gir med sin beskrivelse noe den profesjonelle kan måle seg selv på. Problemet når det gjelder grenseforståelse er at det blir for vidt. Fordi vi hele tiden, i større eller mindre grad, forsøker å kontrollere andres reaksjoner. Løgstrups beskrivelse kan ikke fungere alene. Dette er to eksempler på hvordan grenser og grenseoverskridelser blir beskrevet. Ut i fra Torp og Brækkens definisjon og Løgstrups beskrivelse mener jeg grenser og psykiske grenseoverskridelser trenger flere innspill, og dette vil jeg undersøke.

1.3 Definisjon profesjonsetikk og yrkesetikk

For å undersøke grenser, psykiske grenseoverskridelser og kompetanse vil jeg bruke dokumentene yrkesetiske retningslinjer av 2001 og profesjonsetikk for prester av 2016. Dokumentene beskriver hvilke verdier og normer som tillegges presteprofesjonen. Det nye dokumentet har endret form og navn. Fra yrkesetiske retningslinjer til profesjonsetikk. Oppgaven krever derfor en forklaring av begrepene profesjonsetikk og yrkesetikk.

Profesjonsetikk er en spesifikk etikk for en profesjon. Teologiutdannelsen er en profesjonsutdanning. Profesjonsbegrepet beskriver Svein Aage Christoffersen i ”Profesjoner og profesjonsetikk – hva er det?” i *Profesjonsetikk* som en yrkesutøvelse som krever en bestemt utdanning som er langvarig og formell. Det er vanlig at profesjonsutdanningen er en akademisk utdanning med en kombinasjon av teori og praksis. En profesjonen har monopol på yrkesutøvelsen, dette gjelder også prester. Det gir også visse privilegier og profesjonsyrker har en rolle eller oppgave i samfunnet. Christoffersen skriver at et kjennetegn ved en profesjon er at den har en egen profesjonsetikk. I form av profesjonsetiske regler som er utarbeidet av yrkesorganisasjonene. Dette forklarer han både som en økende interesse for etikk, men også profesjonenes behov for å definere egen profesjon.¹⁰

Profesjonsetikkens grunnlag er både et politisk grunnlag og har et grunnlag i det relasjonelle. Harald Grimen argumenter for et politisk grunnlag i ”Profesjonsetikken sitt grunnlag”, det politiske grunnlaget handler om at profesjonsetikken har et samfunnsoppdrag. Det gjør at profesjonsetiske normer og verdier er rettleidende for profesjonsutøveren. På den

⁸ Løgstrup, *Den etiske fordring*, 37.

⁹ Løgstrup, *Den etiske fordring*, 38-39.

¹⁰ Svein Aage Christoffersen, red. ”Profesjoner og profesjonsetikk – hva er det?,” i *Profesjonsetikk: om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*, 2.utgave (Oslo: Universitetsforlaget, 2011), 19-23.

andre siden gir profesjonsetikken samfunnsborgeren visse garantier. Garantier Grimen knytter til internkontroll og mistillit. Det er samfunnsborgerens sine krav og interesser som er det primære, og som profesjonsutøveren skal forvalte.¹¹ Profesjonsetikken grunnlag er også det relasjonelle. Per Nortvedt skriver i ”Profesjonsetikkens grunnlag” at allmenmoralen, personlig dannelse og dyder er viktig for profesjonsetikken. Fordi kjernen i profesjonsetikken er klienten og klientens beste. Profesjonsutøveren skal handle med basis i empati, personlig involvering og uttrykke respekt og omsorg.¹² Selv om profesjonsetikkens grunnlag er det relasjonelle er møtet med den andre knyttet til et faglig oppdrag. Dermed kan man si at profesjonsetikken både har et politisk og relasjonelt grunnlag. Christoffersen utdyper hva det vil si å møte den andre. Han skriver i kapitlet ”Profesjonsetikk som dømmekraft” at profesjonsetikken handler om møtet mellom mennesker ansikt til ansikt. Dette møtet er handlingsorientert. Profesjonsetikken handler ikke bare om refleksjon, men også om handling. Møtet med den andre er saklig eller faglig formidlet. Dette beskriver han som at det er yrkesutøverens faglige kompetanse som ligger til grunn for møtet.¹³

Yrkesetikk er en spesifikk etikk rettet mot en yrkesgruppe og utøvelsen av yrket. Yrkesetikk beskriver hvilke verdier og normer som gjelder for en yrkesgruppe. Til forskjell fra en profesjon er ikke et yrke en profesjon, men en profesjon er også alltid et yrke. Yrkesetikk er i følge Christoffersen i ”Handling – Person – Samfunn” utfordringer og problemer som melder seg i et bestemt yrke. Det handler om plikter og rettigheter som yrkesutøvelsen medfører.¹⁴ Når det gjelder yrkesetikkens grunnlag er yrkesetikk begrenset til en form for områdeetikk, fordi det er et konkret innhold. Samtidig er det et allment grunnlag i yrkesetikken. Men grunnlagsetikken alene kan ikke fungere som yrkesetikk. Det etiske grunnlaget i form av prinsipper og regler blir anvendt på et området. Grunnlagsetikken og områdeetikken forutsetter hverandre.¹⁵ Yrkesetikk kan også beskrives som normativ etikk. Det gjør Lars Gunnar Lingås i *Etikk og verdivalg i helse og sosialfag*. Yrkesetiske retningslinjer sier noe om hva en bør eller skal gjøre. Fokus er hva som er rett og galt, godt og ondt.¹⁶ Han definerer normativ etikk som ”...den etikken som arbeider med å finne fram til de

¹¹ Harald Grimen, ”Profesjonsetikken sitt grunnlag,” Høgskolen i Oslo og Akershus, SPS arbeidsnotat nr.6-2005, 7.

¹² Per Nortvedt, ”Profesjonsetikkens grunnlag,” Høgskolen i Oslo og Akershus, SPS arbeidsnotat nr.6-2005, 6.

¹³ Christoffersen, ”Profesjonsetikk som dømmekraft?” i *Profesjonsetikk: om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*, 66-68.

¹⁴ Svein Aage Christoffersen, *Handling – person – samfunn: Innføring i etikk for helse- og sosialfagene*, 2.utgave (Oslo: Universitetsforlaget, 2005), 158.

¹⁵ Christoffersen, *Handling – person – samfunn*, 21.

¹⁶ Lars Gunnar Lingås, *Etikk og verdivalg i helse og sosialfag*, 3.utgave (Oslo: Gyldendal akademisk, 2000), 22.

viktige verdiene og de riktige holdningene og normene for å styre atferd og handlinger.”¹⁷ Lingås skriver at felles for de yrkesetiske retningslinjer er at de beskriver et virkeområde og arbeidsfelt som setter grenser for profesjonen og for andre yrkesgrupper. Språket er preget av autoritative og normative regler, gjennom bruken av ord som, skal, skal ikke, bør. Et annet kjennetegn er at de er regissert av fagforeninger.¹⁸

I denne oppgaven vil yrkesetikk referere til presters yrkesetiske retningslinjer av 2001 og til konkrete retningslinjer for presters atferd. Profesjonsetikk vil referere til dokumentet profesjonsetikk for prester av 2016, som er mer generelt i formen enn yrkesetiske retningslinjer av 2001. Samtidig peker både yrkesetikk og profesjonsetikk på et spesifikt område innenfor etikken som i denne oppgaven gjelder presters atferd i møte med den andre. Jeg vil også bruke begrepet profesjonsetikk for å beskrive et fagområdet. Profesjonsetikk er et etisk grunnlag for presters ansvar, rolle og kompetanse.

1.4 Definisjon kompetanse

I denne oppgaven beskriver kompetanse hvilke kvalifikasjoner og arbeidsoppgaver prester har. Kompetanse omfatter utdanning, erfaring og profesjonalitet. Bispemøtet definerer presters kompetanse som ”de teoretiske og praktiske kunnskaper, holdninger og ferdigheter som til sammen kreves i utførelsen av prestetjenesten.”¹⁹ Det som ikke kommer frem i Bispemøtets definisjon, er at kompetanse også sier noe om en profesjonsutøvers rett til å uttale seg og treffe en beslutning innenfor et spesielt område. Kompetanse gir et mandat og en spesifikk tilgang til et felt. Et felt man som profesjonsutøver har ansvar for. Kompetanse sier også noe om hva man kan forvente av den profesjonelle og sikrer en viss kvalitet.

2. Egen yrkesetikk og profesjonsetikk for prester

Før jeg går inn i materialet til Presteforeningen vil jeg kort kommentere yrkesetikkens funksjon. Yrkesetikken skal skape oppslutning om verdier og holdninger. Lingås bruker begrepet *evokativ* funksjon, yrkesetikken kan vekke og bevisstgjøre. Yrkesetikken bidrar til å legitimere faget, ”Det vi si at den skal gi garantier for kvalitet og profesjonalitet og rettferdiggjøre faglig maktbruk.”²⁰ Lingås mener yrkesetikken kan fungere som symbolverdi

¹⁷ Lingås, *Etikk og verdivalg i helse og sosialfag*, 22.

¹⁸ Lingås, *Etikk og verdivalg i helse og sosialfag*, 62.

¹⁹ Bispemøtet, ”Prest og kompetanse.” Oppsøkt 22.07.2016.

<https://kirken.no/globalassets/kirken.no/bispemotet/2014/dokumenter/kompetanseplaner/prestkompetanse.pdf>

²⁰ Lingås, *Etikk og verdivalg i helse og sosialfag*, 65.

og bidrar til et fellesskap av verdier og normer.²¹ Lingås skriver i *Over andres dørstokk* at det er flere som har skrevet yrkesetikk i en verdietisk form, hvor det er yrkesutøver selv som må finne løsningen på en konflikt eller et problem på bakgrunn av verdiene.²² Konkrete retningslinjer har blitt kritisert for å være vanskelige å følge i det virkelige liv, ”Slike regler kan i praksis lett bli ukritiske og tilslørende slik at fagutøveren slutter å tenke selv og viser til at hun eller han bare gjorde som det sto i reglene.”²³ Christoffersen skriver at yrkesetikk ikke kun kan dreie seg om konsekvensetiske og pliktetiske regler. Det holder ikke å forstå reglene, men også situasjonen. Han henviser til Løgstrup og skriver ”...etiske regler brukes rett når vi lar dem vise bort fra seg selv som den avgjørende grunnen for å følge dem.”²⁴ Yrkesetikken funksjon er både rettet innad og utad. Det er ulike former for yrkesetikk, fra de regelorienterte til de verdietiske.

2.1 Veien frem til presters yrkesetikk

Det var først i 2001 prester fikk egen yrkesetikk. Presteforeningen ga ut *Yrkesetikk for prester* i 1997 på bakgrunn av en kursrunde i Presteforeningen høsten 1996 og våren 1997.

Deltagerne var samtlige bispedømmer, lokallag, stiftsstyret og alle proster. Temaet var å sette yrkesetiske spørsmål på sakskartet. På omslaget av boken beskrives yrkesetikk som kjennskap til Guds lov og norsk lov. Utgangspunktet for boken var alvorlige overgrepssaker begått av kirkelig ansatte. Egil Morland spør i innledningen om det er sånn at man trenger en yrkesetisk codex i kirken eller i Presteforeningen. Han referer til biskop Finn Wagle som på et av kursene sa at vi lever i en ekstremt grensebrytende tid, men Bibelen tenker motsatt. Vi lever innenfor gitte relasjoner. Den som lever grenseløst går til grunne.²⁵ Wagle sin kommentar viser at det er sentralt for yrkesetikken å regulere det grenseløse, men Morlands innledning gir likevel et inntrykk av at yrkesetikken først og fremst handler om profesjonens renommé.

Den første artikkelen er skrevet av Svein Olaf Thorbjørnsen ”Nyere yrkesetisk tenkning i Norge – innhold og profil”. Yrkesetikk er yrkesutøverens selvforståelse og sammenhengen med yrkets overordnede mål og innhold. Dette knytter han til yrkets

²¹ Lingås, *Etikk og verdivalg i helse og sosialfag*, 71-72.

²² Lars Gunnar Lingås, *Over andres dørstokk: Yrkesetikk i arbeid hjemme hos klienter og pasienter*, 3. utgave (Oslo: Kommuneforlaget, 2005), 29-30.

²³ Lingås, *Over andres dørstokk*, 32.

²⁴ Svein Aage Christoffersen, red. ”Profesjonsetikk som dømmekraft,” i *Profesjonsetikk: om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*, 2. utgave (Oslo: Universitetsforlaget, 2011), 72.

²⁵ Morland, Egil, red. ”Føreord: Ære, makt og rikdom,” i *Yrkesetikk for prester* (Oslo: Den norske kirkes presteforening, 1997), 5.

legitimitet, menneskesynet yrker reflekterer og forståelsen av menneskelig arbeid.²⁶ Thorbjørnsen skiller mellom ulike former for yrkesetikk. Han mener pastoralbrevene er innholdsbestemmende for presters yrkesetiske kodeks. Moderne yrkesetiske retningslinjer sammenligner han med vitnesbyrdet for teologisk embetseksamen og formuleringen om å ”lære og leve i overensstemmelse med Guds ord.”²⁷ Han mener yrkesetikken må ha en ideologisk forankring, og at det må være en sammenheng mellom livssyn og yrkesetikk. Et ideologisk grunnlag må være knyttet til menneskesyn og syn på arbeid. Yrkesetikken må forholde seg til legitimering i yrkeslivet og ikke selv fungere legitimerende.²⁸ Thorbjørnsen mener yrkesetikken innhold kan hentes fra pastoralbrevene, dette støttes også av Olav Skjevesland. Han argumenter i ”Prestens yrkesetikk i pastoralteologisk perspektiv” for at en eventuell yrkesetikk for prester ikke kun kan gjelde regelverk, tjenesteordninger og instruksjoner. Han trekker frem en pastoral holdning. Han mener at presten skal formidle Guds ord og modellere, som han forklarer som bærekraftig fromhet. Fordi det er slik presten vinner autoritet og troverdighet.²⁹

Skjevesland mener prestens autoritet må forstås i lys av en pastoral holdning. Det peker på begrepet profesjonalitet. Tor Johan S. Grevbo skriver i ”Yrkesetikk for prester: noen pastoralteologiske og pastoralpsykologiske synspunkter” at prestetjenesten ikke er avhengig av personlige yrkesetiske kvaliteter, men av Guds suverene nåde. På den andre siden, ”Det vil være et skjebnesvangert brudd med evangeliets dynamikk om vi ikke lot oss formane til å se betydningen av våre livs vitnesbyrd – vidt forstått – og dermed også av yrkesetiske kvaliteter.”³⁰ Grevbo ønsker ikke å snakke om prester profesjonalitet. Han mener det ikke hører hjemme i kirken. Han bruker ordet pastoral profesjonalitet ”hører følgelig å se kall og yrke i sammenheng, person og yrke i sammenheng, ens dypeste engasjement og den yrkesmessige utfoldelse i sammenheng.”³¹

Egil Morland avslutter boken med ”Yrkesetisk codex – nokre refleksjonar” og skriver at grunnen til at det har tatt tid å skrive egen yrkesetikk for prester er frykten for at yrkesetiske regler vil devaluere verdien av ordinasjonsforpliktelsen og flytte fokus bort fra den. Han fremstiller det som et svik mot ordinasjonsforpliktelsen og det bibelske ord. Samtidig som

²⁶ Svein Olaf Thorbjørnsen, ”Nyere yrkesetisk tenkning i Norge – innhold og profil,” i *Yrkesetikk for prester*, red. Egil Morland (Oslo: Den norske kirkes presteforening, 1997), 10.

²⁷ Thorbjørnsen, ”Nyere yrkesetisk tenkning i Norge – innhold og profil,” 11.

²⁸ Thorbjørnsen, ”Nyere yrkesetisk tenkning i Norge – innhold og profil,” 14-17.

²⁹ Olav Skjevesland, ”Prestens yrkesetikk i pastoralteologisk perspektiv,” i *Yrkesetikk for prester*, red. Egil Morland (Oslo: Den norske kirkes presteforening, 1997), 34.

³⁰ Tor Johan S. Grevbo, ”Yrkesetikk for prester: Noen pastoralteologiske og pastoralpsykologiske synspunkter,” i *Yrkesetikk for prester*, red. Egil Morland (Oslo: Den norske kirkes presteforening, 1997), 47.

³¹ Grevbo, ”Yrkesetikk for prester,” 54.

han skriver at en yrkesetikk som er basert på ordinasjonen vil ha oversett viktige regler.³² Morland ser ut til å mene at den norske lov og ordinasjonsforpliktelsen holder som yrkesetikk, men han ser at det ikke er konkret nok eller ”finmaska”, som han skriver, for konkrete kasus.³³

Slik uttalte Presteforeningen seg i 1997. Det er tydelig uenigheter om det er relevant med egne yrkesetiske retningslinjer. Kritikken retter seg mot at yrkesetikken kan fungere som strenge handlingsregler, og dermed er hemmende for prester. Yrkesetikken blir satt opp mot Guds ord og nåde. Det viser uenigheter om hvor yrkesetikkenes innhold skal hentes fra. Det kommer frem hos Grevbo at han er kritisk til at prester og profesjonalitet hører sammen. Thorbjørnsen mener at yrkesetikkenes innhold kan hentes fra pastoralbrevene. Skjevesland beskriver at presten må ha en pastoral holdning. Morland er kritisk til at ordinasjonsforpliktelsene får mindre verdi. Det er en skepsis og kritikk til å skrive yrkesetikk for prester.

På den andre siden argumenteres det for at yrkesetikken kan være et verktøy. Hans Stifoss-Hanssen skriver i ”Seksuelle overføringer i sjelesorg” at det er nødvendig å finne yrkesetiske standarder for å forhindre seksuelle grenseoverskridelser. Det mener han er viktig for kirkens anseelse og for sjelesørgernes faglighet. En slik standard må kommuniseres til allmennheten og til mennesker under opplæring til yrker i kirken. Artikkelen ble først utgitt i 1999, altså to år før yrkesetiske retningslinjer i 2001.³⁴ Utgangspunktet for artikkelen er en pressemelding fra Presteforeningen som viser at problemet med seksuelle overskridelser i sjelesorg er betydelig. En avhandling har undersøkt prester og seksuelle overskridelser. De prestene som støttet eller utførte seksuelle grenseoverskridelser er også de som i større grad mener de selv mangler opplæring og kompetanse. De opplever mer stress og har lavere selvfølelse.³⁵ Stifoss-Hanssen argumenter for at yrkesetikken kan bidra til å hindre seksuelle grenseoverskridelser. Han er kritisk til de som mener det holder å være forpliktet på seksualetikken i Bibelen og vigslingsløftene. Han skriver at yrkesetiske normer er å hjelpe mennesker som trenger det, beskytte det mot skade, og vise at man er verdig menneskers tillit. Yrkesetikken kan være et språklig og analytisk verktøy som tydelig kan behandle seksuelle overskridelser. Han kommer med noen forslag til krav til yrkesutøverne som må formuleres i yrkesetiske retningslinjer: hindre at konfidenter påføres skade, avstå fra enhver form for

³² Morland, Egil, red. ”Yrkesetisk codex – nokre refleksjonar,” i *Yrkesetikk for prestar* (Oslo: Den norske kirkes presteforening, 1997), 123.

³³ Morland, ”Yrkesetisk codex – nokre refleksjonar,” 124-126.

³⁴ Hans Stifoss-Hanssen, ”Seksuelle overføringer i sjelesorg,” i *Møtet med den andre* (Oslo: Det praktisk-teologiske seminars skriftserie, 2007), 59.

³⁵ Stifoss-Hanssen, ”Seksuelle overføringer i sjelesorg,” 60-61.

seksuelt forhold, benytte veiledning for å beskytte konfidentens interesser, ha ansvarlige kriterier for hvem som oppfattes som konfidenter, se det fulle ansvaret for samtalsens etiske kvalitet.³⁶ Stifoss-Hanssens perspektiv er sjelesorg og seksuelle overskridelser. I motsetning til Presteforeningens uttalelser i 1997 beskriver Stifoss-Hanssen yrkesetikken som et verktøy for å finne frem til yrkesetiske standarder for prester. Disse uttalelsene på slutten av 1990-tallet danner et bilde av uenighetene omkring å skrive en egen yrkesetikk for prester, selv om det var begått overgrep av kirkelige ansatte.

Videre vil jeg se på arbeidet i Presteforeningen frem mot det ferdige dokumentet i 2001, og undersøke hvordan begrepet grenser blir trukket frem.

2.2 Presteforeningens arkiv

Relatert til arbeidet med dokumentet yrkesetiske retningslinjer, som ble ferdigstilt i 2001, er det to små mapper i arkivet på Presteforeningen. Første innkalling til arbeidet ble sendt i november 1999. Syv personer var med i utvalget. Leder for utvalget var Morten Fleischer, og etiker var Gunnar Heiene. De ønsket å skrive et utkast til yrkesetikk basert på ”Codex Ethicus for diakoner, präster og biskopar innom Svenska Kyrkan”. Dokumentet ble sendt ut på høring til Bispemøtet, de tre praktisk-teologiske seminarer, KUF og Presteforeningens fagutvalg for kvinne og likestillingsspørsmål. I første utkast av yrkesetiske retningslinjer er det to ting som er verdt å kommentere. Her brukes begrepet grenser for å beskrive presten i sjelesorgrelasjonen, ”En prest har ansvaret for grensesettingen i sjelesorgrelasjonen og er i alle relasjoner og situasjoner bevisst om at hun/han er den sterkere part i relasjonen. Presten gir nøye akt på sin egen utøvelse av embetet ut fra dette perspektivet.”³⁷ Grensesetting er begrenset til sjelesorg. For det andre står det i første utkastet at ”Presten har innsikt i hvor grensen for egen kompetanse går.”³⁸ Dette er et punkt som ikke finnes i dagens yrkesetiske retningslinjer eller i senere utkast.

Utkastet ble sendt ut på høring. I arkivet er det få svar. Et svar som er verdt å trekke frem er fra Misjonshøgskolen ved Øyvind M. Eide. Når det gjelder grensesetting skriver han, ”Fjerde avsnitt omhandler grensesetting, og av en aller annen grunn synes også denne – i likhet med taushetsplikten – å skulle avgrenses til sjelesorgrelasjonen. Slik grensesetting som

³⁶ Stifoss-Hanssen, ”Seksuelle overføringer i sjelesorg,” 67-68.

³⁷ Presteforeningens arkiv i Oslo. ”Referat fra møte om utkast til Yrkesetiske retningslinjer.” 03.05.2000. Referent Gunnar Heiene.

³⁸ Presteforeningens arkiv i Oslo, ”Referat fra møte om utkast til Yrkesetiske retningslinjer.”

det her er tale om er påkrevd ved *all* tjeneste blant barn og ungdom, ved tjeneste blant psykisk utviklingshemmede, ved husbesøk, institusjonstjeneste osv.”³⁹

Et nytt utkast ble sendt ut på høring i november 2000. Her er punktet om grenser endret til ”I de relasjoner og situasjoner presten opptrer som prest, har hun/han ansvaret for grensesettingen og er seg bevisst ikke å misbruke sin posisjon.”⁴⁰ Innspillene fra Misjonshøgskolen har blitt tatt med i punktet om grenser. I februar 2001 ble det sendt en tilbakemelding angående retningslinjene fra Agder Stifstyre ved Øystein Reinhardtsen. Han skriver at ordet grensesetting opptrer i de generelle retningslinjene uten å bli forklart. Han mener det ikke er tydelig hva det skal bety. Han poengterer at punktet om at presten skal ha innsikt i egne grenser ”ikke er særlig tydelig, men har ikke noe bedre og klargjørende alternativ.”⁴¹ Kommentarene til Reinhardtsen har ikke ført til endringer. I det nåværende dokumentet står det at presten skal ha innsikt i egne grenser uten at dette har blitt tydeligere. Det kommer også frem i arkivet at Presteforeningen arbeidet for at de yrkesetiske retningslinjene skulle gjelde alle prester og ønsket tilslutning fra Bispemøtet. Dette ønsket ikke Bispemøtet. De mener ordinasjonsliturgien er bestemmende for presters tjeneste og livsførsel. De forventer en høy yrkesetisk standard av prester, og ser verdien i et slikt dokument. De mener likevel det må gjelde Presteforeningens medlemmer.

Presteforeningens arkiv viser at det ble kommentert at grensesetting ikke kun gjelder sjelesorg, at grensesetting mangler en forklaring og at innsikt i egne grenser er utydelig. Det kommer også frem at det i første utkastet var et eget punkt om at prester skal ha innsikt i grenser for egen kompetanse. Spørsmålet er hvorfor dette punktet ikke ble med i det endelige dokumentet og hvorfor det ikke er gjeninnført i den nye profesjonsetikken av 2016?

2.3 Yrkesetikk for prester av 2001

Presteforeningens dokument ”Yrkesetiske retningslinjer” er et dokument på fem sider. Dokumentet er detaljert og inneholder mange punkter. Det ble vedtatt av Hovedstyremøtet 30.mai 2001. De begrunner dokumentet med at det er vanlig med yrkesetiske retningslinjer. De etiske retningslinjene handler om hvordan prester skal opptre og hvordan medarbeidere skal omgås. Hensikten med retningslinjene er å gi prester veiledning i deres rolle, beskytte

³⁹ Presteforeningens arkiv i Oslo. ”Misjonshøgskolens høringsuttalelse til Yrkesetiske retningslinjer.” Rektor Øyvind M. Eide og undervisningsleder Einar Engebretsen. Stavanger 10.mai 2000.

⁴⁰ Presteforeningens arkiv i Oslo. ”Tilstandsrapport 14.mars 2001 med utkast til Yrkesetiske retningslinjer.” 20.11.2000. Sendt fra Presteforeningen og Morten Fleischer.

⁴¹ Presteforeningens arkiv i Oslo. ”Tilbakemelding angående Yrkesetiske retningslinjer.” Agder Stifstyre ved Øystein Reinhardtsen. Arendal 15.februar 2001.

profesjonen, opprettholde standarder og gi støtte og vern til presten mot press utenfra. Perspektivet til Presteforeningen er her rettet innad. En prest blir videre beskrevet som en tjener og presten står ovenfor mange ulike situasjoner og ulike etiske spørsmål. Her knyttes yrkesetikken til spørsmål om prestens makt, ”Yrkesetikken må ta på alvor den forskjell i makt og innflytelse som oppstår når presten opptrer i ulike sammenhenger og i møte med enkeltmennesker.”⁴² Yrkesetiske retningslinjer handler også om å skape tillit til profesjonen. Retningslinjene er ikke ment som detaljstyring og handlingsregler. De mener etikk handler om holdninger. Prester er forpliktet på norsk lov og har sitt grunnlag i ordinasjonsforpliktelsen. Presteforeningen skriver at ”Det er behov for spesifikke yrkesetiske retningslinjer som går inn på prestens atferd og holdninger i situasjoner der prester ofte kan bli stilt overfor spesielle etiske utfordringer.”⁴³ De avslutter innledningen med å si at det trengs tydeligere retningslinjer, samtidig som de skrev at det ikke skal fungere som detaljstyring. Det kommer ikke frem hvem som har ansvaret for å skrive spesifikke yrkesetiske retningslinjer eller om det er noe det arbeides med. Innledningen gir et inntrykk av at yrkesetiske retningslinjer først og fremst fokuserer på å beskytte presten, profesjonen og skape tillit utad.

Videre følger fire punkter om bakgrunn for de yrkesetiske retningslinjer knyttet til ordinasjonsforpliktelsen. Presten skal ha lojalitet til kirken og utøve tjenesten med forankring i kirken.⁴⁴

Videre følger de yrkesetiske retningslinjene. De er delt opp i A, generelle retningslinjer og B, spesielle retningslinjer. Under generelle retningslinjer står det at presten har selvstendig ansvar for hvordan han/hun møter mennesker. Presten skal utøve respekt og ikke krenke den personlige integriteten hos andre. En prest skal anerkjenne ethvert menneskes ukrenkelige verdi. En prest skal stille seg slik at han/hun nyter allmenn tillit. Når det gjelder grenser står det at presten har ansvar for klar grensesetting i relasjoner i tjenesten og skal ikke misbruke denne posisjonen. En prest skal øke sin formelle og personlige kompetanse og utvikle den. Kompetanse og egnethet skal være gjenstand for evaluering og vekst.⁴⁵

Under B, spesielle retningslinjer er det syv kategorier. 1. Forholdet til menigheten, 2. Forholdet til konfidenten, 3. Forholdet til kolleger og medarbeidere, 4. Forholdet til økonomi. 5. Forholdet til massemedia, 6. Forholdet til prestens egen og arbeids - og livssituasjon og 7.

⁴² Presteforeningen, ”Yrkesetiske retningslinjer.” Vedtatt Hovedstyremøte 30.mai 2001. Oppsøkt 15.01.2016. <http://www.prest.no/wp-content/uploads/sites/2/2012/05/Yrkesetiske-retningslinjer.pdf>, 1.

⁴³ Presteforeningen, ”Yrkesetiske retningslinjer,” 1.

⁴⁴ Presteforeningen, ”Yrkesetiske retningslinjer,” 2.

⁴⁵ Presteforeningen, ”Yrkesetiske retningslinjer,” 2-3.

Konsekvenser. Når det gjelder det som er relevant for spørsmål om grenser og grenseoverskridelser står det at presten arbeider med og er klar over egne motiver. Når det gjelder forholdet til menigheten skal presten som leder ikke virke sårende ved tiltale eller omtale av andre. Når det gjelder forholdet til konfidenten skal presten la konfidenten stå i sentrum. Presten skal være bevisst egne behov. Presten skal ikke innlede personlige relasjoner av intim art. Presten skal skape trygge og sikre rammer i samtaler.⁴⁶ Viktigst å trekke frem er punkt 2.6 ”En prest har et selvstendig ansvar for å sette grenser. Presten har innsikt i egne grenser og evne til å sette grenser.”⁴⁷ Dette punktet står under møte med konfidenten. Til slutt i dokumentet under punkt 7. Konsekvenser, står det ”En prest som opptre på en måte som er i strid med yrkesetiske retningslinjer for prester, tar selv de nødvendige konsekvenser av dette.”⁴⁸ Dokumentet har mange konkrete retningslinjer som minner om regler. Grenser blir beskrevet på flere måter, hovedfokus er at presten har ansvaret for grensesetting. Det er også tydelig at grenser er noe presten selv må ha innsikt i og evne til å sette. Hvordan presten får innsikt og evne og hvilke grenser det refereres til, kommer ikke frem.

2.4 Profesjonsetikk for prester av 2016

I Presteforeningen har gruppen ”Prosjektgruppe for etikk og samfunn” (PRES) i dag ansvar for arbeid med yrkesetiske retningslinjer. Presteforeningen har skrevet et ”Diskusjonsnotat om profesjonsetikk” og et utkast til ”Presters profesjonsetikk”. Det må presiseres at dette kun er utkast og planlagt vedtatt høsten 2016. I ”Diskusjonsnotat om profesjonsetikk” beskriver PRES arbeidet med det nye dokumentet. De har hatt ansvaret for å se på revisjonen og skrive tillegg til de yrkesetiske retningslinjene siden 2013. Gruppen legger frem et utkast til samtale i organisasjonen. De ber om at prostilag, andre grupper og faglag drøfter dokumentet. Dokumentet har et hovedfokus på *møtet med den andre* og to kjerneverdier. De ønsker å formulere positivt hva en prest er og skal. De ønsker ikke konkrete henvisninger til rette handlinger. De ønsker et dokument med krav om brukbarhet og tilgjengelighet. PRES vedtok i 2013 å beholde yrkesetiske retningslinjer, men å skrive nye i en annen stil. Retningslinjene skal være profesjonens kall til seg selv. De ønsker å danne et bilde av prestens rolle, identitet, muligheter, frihet, rammer og ordninger. De mener også at det er noe andre skal kunne måle prester på. Når det gjelder form, ønsket PRES å skrive en tekst som er ”kort nok” og ”tydelig nok”. Så prester leser den, kan forstå den og bruke den. De har forholdt seg til

⁴⁶ Presteforeningen, ”Yrkesetiske retningslinjer,” 3.

⁴⁷ Presteforeningen, ”Yrkesetiske retningslinjer,” 3.

⁴⁸ Presteforeningen, ”Yrkesetiske retningslinjer,” 5.

”Lærerprofesjonens etiske plattform” og diakonenes yrkesetiske retningslinjer. De har valgt to verdier, åpenhet og integritet. Bakgrunnen for det er at ”Det åpenbare religiøse og menneskelige mangfoldet vi lever innenfor i samfunn og kirke krever en kombinasjon av åpenhet og integritet av den enkelte i møte med den andre i en profesjonell rolle.”⁴⁹

De yrkesetiske retningslinjene av 2001 har blitt endret. Det nye dokumentet har fått navnet ”Profesjonsetikk for prester”. Dokumentet inneholder tre punkter. Det første punktet er 1. *Presters profesjonsetikk*. Her står det at prester er forpliktet på ordinasjonsløftet, lover og avtaler som regulerer prestedtjenesten. Prester arbeider i møte med den andre og verden. Prester har både et kirkelig oppdrag og et samfunnsoppdrag i et samfunn som er preget av mangfold. Det andre punktet er 2. *Møtet med den andre*. Her poengteres det at det enkelte menneske har ukrenkelig verdi. Her referer PRES til Løgstrup når de skriver at mennesker alltid har noe av den andres liv i sine hender. Her står det at prester har mulighet til å gjøre godt, og til å krenke. Presten har særlig ansvar for ivaretagelse. De lister opp seks punkter på hva en prest er. En prest møter mennesker med respekt og lar egne forestillinger bli utfordret i møtet med andre. En prest holder frem ansvar, kjærlighet og forsoning. En prest lar mennesket beholde ansvaret for eget liv. En prest reflekterer over egen rolle i møte med andre.⁵⁰

Det tredje punktet 3. *Verdier* er delt i A) Åpenhet og B) Integritet. Åpenhet knyttes til anerkjennelse og handler om hva presten deler med andre. Under åpenhet står det at prestedtjenesten trenger allmenn tillit. Åpenhet handler også om restriksjoner på hva man deler. Integritet knyttes til kvaliteter ved en person, en person man kan stole på. En som er bevisst egne verdier og holdinger. Begrepet grenser dukker kun opp under punktet om integritet. En prest ”har respekt for egne grenser og andres grenser – både fysisk og verbalt.”⁵¹

Dette dokumentet er mer generelt i formen enn yrkesetiske retningslinjer av 2001. Det vektlegges som Grimen beskrev at profesjonen har et samfunnsoppdrag. Det nye dokumentet er, som Lingås beskrev, yrkesetikk i en verdietisk form. Presteforeningen ønsker at yrkesutøvere selv skal finne løsningen på en konflikt eller et problem på bakgrunn av verdiene. Dokumentet åpner for at det er lett å kjenne seg igjen og kjenne en forpliktelse til, kanskje i motsetning til nåværende konkrete retningslinjer. I motsetning til i nåværende

⁴⁹ Presteforeningen, ”Diskusjonsnotat om profesjonsetikk.” Sentralstyret og PRES i Presteforeningen. Oppsøkt 01.06.2016. <http://ny.prest.eyego.no/wp-content/uploads/sites/3/2016/04/Diskusjonsnotat-profesjonsetikk.pdf>

⁵⁰ Presteforeningen, utkast ”Profesjonsetikk for prester.” Utarbeidet av Prosjektgruppe for etikk og samfunn (PRES). 2013-2016. Oppsøkt 01.06.2016.

<http://ny.prest.eyego.no/wpcontent/uploads/sites/3/2016/04/Profesjonsetikk-mars16.pdf>

⁵¹ Presteforeningen, utkast ”Profesjonsetikk for prester.”

yrkesetikk av 2001 skal grenser i profesjonsetikk for prester av 2016 respekteres. Prester skal ha respekt for egne grenser. Det kan virke som grenser her brukes i forhold til presters krevende arbeidstider og overbelastning. Profesjonsetikk for prester av 2016 beskriver grenser både som fysisk og verbalt. Verbale grenser begrenser seg til ord og det som blir sagt. Det beskriver ikke at grenser kan være psykiske grenser. Like viktig er kroppsholdning, blikk, det som blir oversett eller ikke sagt. Det kommer ikke frem her. Grenser blir ikke tydeligere definert eller forklart enn i yrkesetiske retningslinjer av 2001.

To verdier blir vektlagt, åpenhet og integritet. Til forskjell fra de konkrete yrkesetiske retningslinjer av 2001 ligger det en forventning i det nye dokumentet om at prester har kompetanse når det gjelder grenseforståelse. Fordi de legger til grunn at presten skal balansere mellom åpenhet og integritet. Det er i balansen mellom åpenhet og integritet at grensebegrepet er relevant og avgjørende. Det er positivt at denne balansegangen blir trukket frem, fordi det er en del av prestens arbeid. Samtidig kommer det ikke frem hvordan dette skal balanseres eller hvilke negative konsekvenser det vil være å vektlegge en av verdiene. I vektleggingen av åpenhet og integritet kunne det vært naturlig å trekke frem grenser og grenseoverskridelser.

Presten blir beskrevet som profesjonell part. Under punkt 2. *Møtet med den andre* står det at prester skal la egne forestillinger om hva som gagnar andre, utfordres i møtet. Prester skal la mennesker beholde ansvaret for eget liv. Prester skal reflektere over egen rolle. Prester skal bidra til livstolkning ved forkynnelse og ritualer. Dette er sentrale og viktige punkter i møtet med den andre, men her ville det vært naturlig med et punkt om at prester skal kjenne grenser for egen kompetanse. Det er en mangel i dokumentet. Det nye dokumentet bruker ikke begrepet kompetanse, men beskriver prestens rolle og forpliktelser. I yrkesetiske retningslinjer av 2001 brukes kompetanse i forhold til utvikling. Presten og arbeidsgiver skal gjennom studier, bønn og veiledning øke formell og personlig kompetanse og egnethet.⁵² Dette punktet er ikke med i det nye forslaget til Profesjonsetikk for prester av 2016. Presters kompetanse i det nye dokumentet handler først og fremst om møtet med den andre. Det forventes i møtet med den andre at presten skal la egne forestillinger om hva som gagnar andre utfordres. Implisitt kan det forstås som at presten skal uttale seg om hva som gagnar andre. På den andre siden står det under punktet om *Åpenhet*, at presten skal anerkjenne medmenneskers erfaring, tro, tanker og følelser. Ellers vektlegges det at presten skal tenke nytt i dialog, delta i samfunnsdebatten og arbeide i faglig frihet med teologiske spørsmål.

⁵² Presteforeningen, "Yrkesetiske retningslinjer," 3.

Presten skal være lojal mot kirken, men samtidig vise faglig uavhengighet og finne en egen signatur. Det vektlegges at presten har en profesjonell rolle i møte med den andre. Prestens profesjonelle rolle blir trukket frem i dokumentet fra 2001 og 2016. Det blir tydeligere forklart hva som ligger i profesjonell i det nye dokumentet. Profesjonell betyr å ha ansvar og være faglig uavhengig. Profesjonalitet blir ikke knyttet til begrepet kompetanse.

For å oppsummere hvordan begrepet grenser blir brukt, står det i yrkesetiske retningslinjer av 2001 at ”En prest har ansvar for klar grensesetting i de relasjoner som oppstår i tjenesten og misbruker ikke sin posisjon.”⁵³ Videre står det ”En prest har et selvstendig ansvar for å sette grenser. Presten har innsikt i egne grenser og evne til å sette grenser.”⁵⁴ Utkastet til profesjonsetikk for prester av 2016 skriver at en prest ”har respekt for egne og andres grenser – både fysisk og verbalt.”⁵⁵ Yrkesetikken og profesjonsetikken trekker frem grenser for å beskrive presters etisk atferd i en profesjonell relasjon, men grenser blir ikke videre forklart eller definert.

Videre vil jeg trekke frem hvordan sykepleiere, psykologer, sosionomer og lærere bruker begrepet grenser og kompetanse i deres yrkesetiske retningslinjer.

2.5 Yrkesetikk for sykepleiere, psykologer, sosionomer og lærere

I yrkesetikken for sykepleiere fra 2011 står det at sykepleieren skal anvende de yrkesetiske retningslinjene og bidra aktivt til etisk refleksjon. Videre står det at ”Sykepleieren erkjenner grensene for egen kompetanse, praktiserer innenfor disse og søker veiledning i vanskelige situasjoner.”⁵⁶ Her blir grenser satt i sammenheng med kompetanse. Grenser nevnes ikke flere ganger. Det vektlegges at sykepleie bygger på forskning, erfaringsbasert kompetanse og brukerkunnskap. Sykepleiere skal bruke de yrkesetiske retningslinjer som styringsverktøy. Under neste kapittel, *Sykepleieren og pasienten*, vektlegges det at sykepleieren understøtter håp, mestring og livsmot hos pasienten. Sykepleieren skal ivareta pasientens behov for helhetlig omsorg. Sykepleieren skal fremme pasientens mulighet til å ta selvstendige avgjørelser. Her brukes ordene ivareta, respektere, delta, bidra og beskytte om sykepleierens relasjon til pasienten.⁵⁷

Psykologforeningens *Etiske prinsipper for nordiske psykologer* fra 1998 er et dokument som inneholder fire punkter: respekt, kompetanse, ansvar og integritet. Her brukes

⁵³ Presteforeningen, ”Yrkesetiske retningslinjer,” 2.

⁵⁴ Presteforeningen, ”Yrkesetiske retningslinjer,” 3.

⁵⁵ Presteforeningen, utkast ”Profesjonsetikk for prester.”

⁵⁶ Norsk sykepleierforbund, ”Yrkesetiske retningslinjer for sykepleiere.” Vedtatt Forbundsstyret i NSF 9.august 2011. Oppsøkt 08.02.2016. https://www.nsf.no/Content/785285/NSF-263428-v1-YER-hefte_pdf.pdf, 7.

⁵⁷ Norsk sykepleierforbund, ”Yrkesetiske retningslinjer for sykepleiere,” 7-9.

grenser to ganger. Først i innledningen for å beskrive psykologens arbeidsområde. Et arbeidsområde som blir beskrevet som et felt hvor man møter vanskelige etiske vurderinger. Et arbeidsområde som er i et spenningsfelt mellom avhengighet og autonomi, integritet og grenser og ivaretagelse av individets autonomi. Spenningsfeltet krever derfor en formulering av fagetiske prinsipper. Psykologen skal vise respekt og ikke krenke, utnytte eller undertrykke individer. De vektlegger at psykologen er oppmerksom på de fagetiske prinsippene og integrerer det i sine etiske vurderinger.⁵⁸ Begrepet grenser blir trukket frem som et spenningsfelt som krever fagetiske prinsipper. Grenser brukes også under punktet *Kompetansebegrensninger*. De skriver at ”Psykologen praktiserer innenfor de grensene for sin kompetanse som følger av utdanning, trening, erfaring og personlig styrke og begrensning, og søker profesjonell hjelp og støtte i vanskelige situasjoner.”⁵⁹ Under *Kompetanse* poengteres det at psykologen skal opprettholde høy faglig kompetanse. Psykologen skal ha bevissthet om egne faglige og menneskelige sterke og svake sider. Slik at psykologen realistisk kan vurdere med hvilken kompetanse han/hun kan påta seg oppgaver.⁶⁰

Utdanningsforbundet har skrevet *Lærerprofesjonens etiske plattform på 1,2,3* i perioden 2010-2012. Det er et kort dokument. Her brukes grenser en gang. Under forholdet mellom lærer og kollegaer. Lærere ”respekterer andres kompetanse og erkjenner grensene for egen faglighet.”⁶¹ Ellers vektlegges to verdier, profesjonell integritet og personvern. Profesjonens samfunnsmandat bygger på opplæringsloven. Profesjonsetikk beskrives som at lærerprofesjonens egen stemme skal få bidra i rommet mellom lovverk og den individuelle friheten. Lærere har sin lojalitet hos elevene, de skal være omsorgsfulle og være bevisst egen makt. De skal verne elever mot krenkelser uavhengig av hvem som utfører dem.⁶²

Sosionomer har felles yrkesetikk med barnevernspedagoger, vernepleiere og velferdsvitere. Dokumentet ble vedtatt i 2015. Her brukes begrepet grenser kun en gang. Grenser brukes for å beskrive at de som utsettes for tvang vil få sine grenser krenket.⁶³ Ellers

⁵⁸ Norsk psykologforening, ”Ethiske prinsipper for nordiske psykologer.” Vedtatt Psykologforeningens landsmøte i 1998. Oppsøkt 08.02.2016. <http://www.psykologforeningen.no/medlem/etikk/etiske-prinsipper-for-nordiske-psykologer>

⁵⁹ Norsk psykologforening, ”Ethiske prinsipper for nordiske psykologer.”

⁶⁰ Norsk psykologforening, ”Ethiske prinsipper for nordiske psykologer.”

⁶¹ Utdanningsforbundet, ”Lærerprofesjonens etiske plattform på 1,2,3.” Utarbeidet av Utdanningsforbundet 2010-2012. Oppsøkt 08.02.2016.

https://www.utdanningsforbundet.no/upload/Profesjonsetikk/2014.11.13_L%C3%A6rerprofesjonens%20etiske%20plattform%20p%C3%A5%201-2-3.pdf, 7.

⁶² Utdanningsforbundet, ”Lærerprofesjonens etiske plattform på 1,2,3,” 4-7.

⁶³ Fellesorganisasjonen, ”Yrkesetiske grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere.” *Stå opp for trygghet*. Vedtatt på FOs 6.kongress – mars 2015. Oppsøkt 16.04.2016.

https://www.fo.no/getfile.php/01%20Om%20FO/Hefter%20og%20publikasjoner/Yrkesetisk%20grunnlagsdokument_2015.pdf, 11.

brukes ikke grenser. Når det gjelder kompetanse, skal yrkesutøverne vise respekt for andres kompetanse.⁶⁴ Dokumentet er på åtte sider og inneholder mange punkter. Yrkesutøvernes samfunnsoppdrag er å bistå de som trenger hjelp, sikre verdige levekår og livskvalitet. Yrkesutøverne skal ha solidaritet med utsatte grupper og arbeide for sosial rettferdighet og endring. Yrkesutøvernes arbeid skal ta utgangspunkt i brukernes/klientenes egne verdier, kunnskap og ressurser. De må påse at de ikke umyndiggjør eller krenker brukere/klienter. Yrkesutøveren må ha et kritisk blikk på egen fagkunnskap og hvordan den utvikles og brukes. Fordi kunnskap ikke er verdinøytralt.⁶⁵ Sosionomene plasserer punktet *Møtet mellom mennesker* under tittelen *Yrkesetiske utfordringer i arbeidet*. Her står det at ”Måten yrkesutøveren møter enkeltmennesker, kolleger og grupper på, er avgjørende for hvordan tjenester og hjelp blir utført, forstått og mottatt.”⁶⁶ Yrkesutøveren er den profesjonelle part og må være oppmerksom på at profesjonell makt alltid kan misbrukes. Yrkesutøveren har ansvar for å fordele makt og ansvar. Yrkesutøveren må dele egen forståelse av situasjonen og anerkjenne at det er brukeren som best kjenner egen livshistorie og situasjon. Her trekkes det også frem at diagnostisering eller annen kategorisering er en skjult form for maktbrukt som kan oppleves krenkende. Yrkesutøveren må være bevisst at egen avmakt, uttrygghet, negative holdinger ovenfor brukeren kan øke maktmisbruk.⁶⁷

Felles for sykepleierne, psykologene og lærerne er at begrepet grenser brukes i sammenheng med kompetanse og faglighet. Sykepleiere skal arbeide innenfor kompetansefeltet og søke veiledning. Lærere respekterer andres kompetanse og erkjenner grensene for egen faglighet. Psykologene vektlegger at kompetanse skal styre hvilke oppgaver man påtar seg. Hos sosionomene skal yrkesutøveren respektere andres kompetanse. Som vi har sett var det i utkastet til presters yrkesetiske retningslinjer av 2001 et punkt om at presten skal kjenne grenser for sin kompetanse, men dette punktet er ikke å finne i dokumentet fra 2001 eller det nye forslaget av 2016.

Felles for disse dokumentene er at grenser ikke brukes som et begrep som definerer den profesjonelles etiske atferd i relasjonen til pasient, klient, elev og bruker. Dette er en viktig og avgjørende forskjell fra presters yrkesetikk av 2001 og profesjonsetikk for prester av

⁶⁴ Fellesorganisasjonen, ”Yrkesetiske grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere,” 9.

⁶⁵ Fellesorganisasjonen, ”Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere,” 3.

⁶⁶ Fellesorganisasjonen, ”Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere,” 7.

⁶⁷ Fellesorganisasjonen, ”Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere,” 10-11.

2016. Spørsmålet er om dette har en sammenheng med at deres arbeidsoppgaver er tydeligere enn presters arbeidsoppgaver? I stedet for begrepet grenser brukes andre beskrivelser for etisk atferd. Sykepleiernes yrkesetikk bruker ord som ivareta, respektere og beskytte i møte med pasienter. Psykologens yrkesetikk beskriver grenser som et spenningsfelt og som et arbeidsområde. Lærerens dokument har likhetstrekk med profesjonsetikk for prester av 2016, ved at to verdier vektlegges, men her brukes ikke begrepet grenser. Sosionomens dokument skiller seg ut. Det er et langt dokument. Her vektlegges brukernes egen erfaring og det er sentralt at deres makt ikke skal fratras.

For å oppsummere kapitlet om yrkesetikk og profesjonsetikk for prester, beskriver yrkesetikk et virkeområde og fungerer som en garanti for god yrkesutøvelse. Presteforeningen fikk først et eget yrkesetiske dokument i 2001. I 2016 er det planlagt at det nye dokumentet, profesjonsetikk for prester, skal vedtas. Dokumentet fra 2001 er konkrete retningslinjer, det nye dokumentet er i en verdietisk form. Grenser ble beskrevet i 2001 som at presten har selvstendig ansvar for grensesetting. Presten har innsikt i egne grenser og evne til å sette grenser. I det nye dokumentet skal presten ha respekt for egne og andres grenser, fysisk og verbalt. Grenser blir ikke videre forklart og psykiske grenseoverskridelser blir ikke nevnt. I sammenligning med sykepleiere, psykologer, sosionomer og lærere er det tydelig at grensebegrepet blir brukt annerledes. Her blir grensebegrepet brukt som en restriksjon for deres kompetanse.

Videre vil jeg komme med innspill på hva som er presters kompetanse og hvorfor det er viktig med et tydelig kompetansebegrep i spørsmålet om grenser og psykiske grenseoverskridelser.

3. Presters kompetanse

Kompetanse ble definert i starten av oppgaven som teoretiske og praktiske kunnskaper, holdninger og ferdigheter. Kompetanse handler også om retten til å uttale seg og treffe en beslutning innenfor et spesifikt område. Kompetanse gir et mandat og tilgang til et felt. Et felt man som yrkesutøver har ansvar for. I utkastet til presters yrkesetiske retningslinjer av 2001 var det eget punkt om at prester skal ha innsikt i grenser for egen kompetanse. Dette ble ikke med i det endelige dokumentet og er ikke i å finne i det nye dokumentet av 2016.

3.1 Arbeidsoppgaver og rolle

For å si noe om presters kompetanse må man begynne med presters arbeidsoppgaver. Et sted å starte er i *Tjenesteordning for menighetsprester* og *Ordinasjonsforpliktelsene*. I *Tjenesteordning for menighetsprester* står det at presten skal forvalte Ord og sakrament slik at kristen tro fremmes i menighetene. Dette skal presten gjøre gjennom gudstjenester, kirkelige handlinger, dåp og konfirmasjonsopplæring, utøve sjelesorg, veiledning, gå med dødsbud, soknebud, besøke syke og utføre forkynnerarbeid.⁶⁸

Ordinasjonsforpliktelsen blir trukket frem i yrkesetiske retningslinjer av 2001, og referert til i profesjonsetikk for prester av 2016. *Ordinasjonsforpliktelsen* beskriver hva en ordinert prest i Den norske kirke i Guds åsyn og i menighetens nærvær har lovet. Presten skal forkynne Guds ord klart og rent, som vår kirke vitner om det i sin bekjennelse. Presten skal forvalte sakramentene etter Kristi innstiftelse og etter vår kirkes orden. I sjelesorg og skriftemål skal presten dra omsorg for hvert menneske. Presten skal veilede og formane til sann omvendelse. Levende tro på Kristus og et hellig liv i kjærlighet til Gud og nesten. Presten skal selv leve etter Guds ord i studium og bønn, og trenge dypere inn i de hellige skrifter og troens sannheter.⁶⁹ *Tjenesteordning for menighetsprester* og *Ordinasjonsforpliktelsene* bruker ikke ordene kompetanse, rolle eller ansvar. En prest skal forkynne, forvalte og fremme. I møte med andre mennesker legges det vekt på sjelesorg, opplæring og veiledning. Hvor presten skal dra omsorg for hvert menneske. Det holder ikke som rettledende eller som et verktøy i et profesjonsetisk perspektiv. Trond Skard Dokka trekker frem at den prestelige funksjonen må knyttes til menneskelige ferdigheter. Han skriver i *Som i begynnelsen* at prestens embete har et gudgitt vesen, men for at en prestelig funksjon skal fungere må embetets gudgitte vesen inngå i menneskelige ordninger og knyttes til menneskelige ferdigheter. Han mener at prestetjenestens konkrete ordning kan løses på mange ulike måter, ut i fra hva som er best egnet for embetets formål. Han poengterer at ordningene aldri kan velges ut fra en form for tidløs guddommelig rett. Tjenesten må være regulert og forutsigbar. Dokka vektlegger at i lutherdommen skal en prest, som er rettelig kalt, ha kvalifikasjoner til å tolke evangeliet.⁷⁰ Prestens kompetanse er i følge Dokka dermed å være en fortolker. Det å forvalte Ord og sakrament krever kompetanse i fortolkning.

⁶⁸ Tjenesteordning for menighetsprester, "Forskrift om tjenesteordning for menighetsprester." FOR-1990-10-19 4983. Revidert 01.09.2015. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1990-10-19-4983>

⁶⁹ Presteforeningen, "Yrkesetiske retningslinjer," 2.

⁷⁰ Trond Skard Dokka, *Som i begynnelsen: Innføring i kristen tro og tanke* (Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 2000), 328-329.

På den andre siden har presten flere roller enn å være en fortolker. Marit Bunkholt kommenterer prestens roller. Hun skriver i ”Veiledning og gjensidighet” at en prest er en teologisk fagperson. En som kommuniserer i offentlige og lukkede rom. En prest er samtalepartner, forkynner og liturg. En prest samarbeider mye med andre, men jobber også mye alene. Hun mener prester står ovenfor utfordringer i møter med andre mennesker og spør om det er en grunnleggende motsetning i det å være en ”profesjonell kristen”.⁷¹ Hun skriver,

Vi står stadig i fare for i kraft av vår rolle, forventningene som knyttes til den og arbeidsoppgavene våre å innta en ensidig overordnet, til-talende, ansvarlig, fortolkende, omsorgsfull (etc.) posisjon. Rollen vi går inn i og menneskesynet vi forkynner (samtidig likeverdig, sidestillet og avhengig og selvstendig) trekker i forskjellige retninger.⁷²

I lys av det Bunkholt trekker frem er det ikke så enkelt som å si at prestens kjernekompetanse er å være en fortolker når presters rolle trekker i flere retninger. Samtidig må det være et fokus på presters kjernekompetanse for å kunne si hva prester har rett til å uttale seg om og hva som er presters mandat i samtale med mennesker. Morten Huse med flere bidragsyttere har skrevet om presten som leder i *Prest og ledelse* hvor de i epilogen kort trekker frem begrepet kompetanse. De konkluderer med at presten kan utøve sitt lederskap når presten fremstår med en faglig utdannelse som prest og teolog. Prestens kompetanse er tekst, tradisjon og teologi. Kompetansen må anvendes i forhold til konteksten. Fokus er at primærvirksomheten er å være prest. Presten skal ikke lære mer om psykologi for å bli en god sjelesørger, eller lære mer om ledelse for å være god leder, ”Presten må dyrke, bevisstgjøre og utvikle seg på sin kompetanse som teolog...Forankringen ligger i det å være prest og teolog.”⁷³ Presten er på den ene siden en teologisk fagperson med kompetanse på fortolkning, men rollen samsvarer ikke nødvendigvis med forkynnelsen. Bispemøtet beskriver kompetanse, som fortolkning og formidling rettet mot vår samtid. De har skrevet dokumentet ”Nasjonal kompetanseutvikling for prester i Den norske kirke” som ble fastfestsatt 2014. Om kompetanseutvikling for prester skriver de at kompetanse handler om en livslang personlig faglig utvikling. Det handler om kvalitet og prester skal være faglig oppdatert når det gjelder utviklingen innenfor teologi, kirke og samfunn. De vektlegger tre punkter, presten skal tolke og formidle kirkens budskap i møte med en kritisk tenkende samtid, presten skal bidra til

⁷¹ Marit Bunkholt, ”Veiledning og gjensidighet” i *Strategier for gjensidighet: Bidrag til utvikling av veiledning i kirkelig grunnutdanning og yrkesliv*, red Marit Bunkholt og Hans Stifoss-Hanssen (Oslo: Det praktisk teologiske seminars skriftserie, 2005), 19.

⁷² Bunkholt, ”Veiledning og gjensidighet,” 19.

⁷³ Morten Huse, red. *Prest og ledelse* (Oslo: Verbum, 2000), 448.

fornyhet kirkelig engasjement og presten skal tydeliggjøre kirkens rolle som kulturbærer og ressurs i møte med religiøse, kulturelle, samfunnsmessige utfordringer.⁷⁴

Videre vil jeg trekke frem tre undersøkelser som sier noe om presters egen forståelse av rolle og kompetanse.

3.2 Tre undersøkelser om presters rolle og kompetanse

Den første og eldste undersøkelsen er *Presterollen: en kvalitativ intervjuundersøkelse om det å være prest i Den norske kirke*, et prosjekt ved Kirsten Almås, Anne-Lise Brodtkorb, Anne Dalen, Rosemarie Køhn og Grete Tobiassen fra 1989. *Presterollen* defineres som de forventningen man som prest har til rollen og de forventninger andre har. (Forventet atferd.) I tillegg til egne fortolkninger og oppfølging av fortolkningene, ”Sagt på en annen måte er rollen et møte mellom mottatte normkrav og egne normer i samspill med den virkelighet man lever i. Rollene viser seg i praksis i konkrete handlinger. (Faktisk atferd.)”⁷⁵ Når det gjelder tidsbruk og arbeidsoppgaver svarte over halvparten av de førti prestene som ble spurt at de bruker mest tid på kontakt med andre mennesker.⁷⁶ Prestene beskriver relasjonsarbeidet med stor glede. De peker også på at prestehverdagen er krevende og varierende.⁷⁷ Prestene i undersøkelsen mente de viktigste arbeidsoppgavene til en prest var forkynnelse og kontakt med mennesker.⁷⁸ Kontakt med mennesker betyr at det er viktig å være et menneske blant medmennesker. At presten skal vise omsorg og kjærlighet for den enkelte. At presten skal være nær mennesker og leve sammen med dem i deres hverdag. At folk skal bli tatt på alvor. Å vise at livet har med Gud å gjøre. At presten kan skape mennesker som er glade, og hjelpe dem å finne identitet og fotfeste.⁷⁹ I konklusjonen skriver de at det ikke finnes noe annet yrke som er så lite regulert, strukturert og organisert. De mener det positive med det er at prester er tilgjengelig for menneskers nød døgnet rundt.⁸⁰

Når det gjelder idealer for prestedtjenesten skriver de at det idealdannende er: glad i mennesker, innehadde ro og ga tid til andre, gjorde et solid teologisk forarbeid til forkynnelse, viste åpenhet og toleranse.⁸¹ Nesten en fjerdedel beskriver også presten som negativt forbilde som for eksempel ”Jeg har ikke sansen for sånn kristelig skikkelighet. Jeg opplever dem som

⁷⁴ Bispemøtet, ”Prest og kompetanse.”

⁷⁵ Kirsten Almås, Anne-Lise Brodtkorb, Anne Dalen, Rosemarie Køhn og Grete Tobiassen, *Presterollen: En kvalitativ intervjuundersøkelse om det å være prest i Den norske kirke* (Trondheim: Tapir, 1989), 21.

⁷⁶ Almås, *Presterollen*, 36.

⁷⁷ Almås, *Presterollen*, 109-110.

⁷⁸ Almås, *Presterollen*, 119.

⁷⁹ Almås, *Presterollen*, 123.

⁸⁰ Almås, *Presterollen*, 216.

⁸¹ Almås, *Presterollen*, 171.

ugjennomtrengelige i forhold til den rollen de spiller. Jeg ønsker ekthet og ærlighet og åpenhet i møte med mennesker.”⁸²

Den andre undersøkelsen er av Paul Leer-Salvesen som i *Moderne prester* undersøker hva 19 prester mener om ulike temaer som samlivsetikk, homofilt partnerskap og taushetsplikt. Han beskriver presters rolle og kunnskap. Prester i Den norske kirke har den lengste utdannelsen som kreves for en profesjon i samfunnet. Yrket er folkeligjort og prestens status er endret. Samtidig peker han på at prestens ferdigheter er det få andre som har. Han lister opp: klassiske språk, tekstkritikk, studier av religiøse og filosofiske tekster, bibelfag, historie, etikk, systematisk teologi og praktisk teologi.⁸³ Han peker på at jobben er et kall, og at prestedtjenesten skiller seg fra annet arbeid. Han skriver at prestedtjenesten byr på frihet og særegenhet. Den friheten gjør det vanskelig å strukturere og lede presten. Presten er både selvstendig og gjør tjeneste i et kollektiv. Han skriver at presten forvalter noe som er større enn den enkelte og presten skal bringe videre kirkens tro. Mennesker oppsøker presten fordi de er attraktive samtalepartnere i sorg og krisesituasjoner. Presten er etterspurte sermonimestre og de er etterspurte når store kriser rammer. Han mener prester oppleves som profesjonelle og trenede støttespillere når det gjelder mennesker i sorg. Han skriver at prester er mye brukt som samtalepartnere i etisk og eksistensiell veiledning.⁸⁴

Den tredje undersøkelsen er doktorgradsavhandlingen *På tilliten løs* av Kjartan Leer-Salvesen. Han har undersøkt prester og læreres forhold til taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt. Han har i dette arbeidet spurt prester om hvordan de forstår sin egen rolle. Leer-Salvesen skriver at prester brukte flere metaforer enn lærere for å beskrive sin rolle i møte med mennesker. Prestene beskriver seg som, støttespillere, medvandrerer og samtalepartnere. Prestene forstod rollen som samtalepartner og sjelesørger som at deres oppgave var å gi håp, lytte, gi nærvær, formidle gudsnærvær, vise Guds omsorg og være tilstede i andres liv.⁸⁵ Han beskriver en prest som sier, ”At min rolle er å bare være der og holde ut.”⁸⁶ Leer-Salvesen skriver at prestene er mer usikre på sin profesjonelle rolle enn lærerne og på grensene mellom rollene. Han skriver at flere prester bruker veiledningssamtaler som hjelp til rolleavklaring.⁸⁷

⁸² Almås, *Presterollen*, 163.

⁸³ Paul Leer-Salvesen, *Moderne prester* (Oslo: Verbum, 2005), 10-11.

⁸⁴ Leer-Salvesen, *Moderne prester*, 12-15.

⁸⁵ Kjartan Leer-Salvesen, *På tilliten løs? En studie av læreres og presters skjønnsutøvelse i spenningen mellom taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt*, Ph.d. avhandling (Kristiansand: Trykkeriet Universitetet i Agder og Høgskulen i Volda, 2016), 156-158.

⁸⁶ Leer-Salvesen, *På tilliten løs?*, 158.

⁸⁷ Leer-Salvesen, *På tilliten løs?*, 158.

Videre vil jeg trekke frem hvordan utdanningsinstitusjonene bruker begrepet kompetanse og hvilket fokus de har på yrkesetikk og profesjonsetikk, og om de beskriver grenser som et kompetansemål.

3.3 Kompetanse ved utdanningsinstitusjonene

Nettsidene til Det teologiske fakultet, Det praktisk-teologisk seminar, Misjonshøgskolen og Det teologiske menighetsfakultet beskriver oppbygningen og målene for profesjonsutdanningen i teologi. Profesjonsstudiet ved Det teologiske fakultet har tre mål, faglig kunnskap, ferdigheter og generell kompetanse. Den generelle kompetansen ved profesjonsstudiet i teologi skal gi etisk bevissthet og ansvarlige etiske holdninger faglig og i yrkesutøvelsen. Kandidaten skal kunne fylle rollen som prest på en faglig og etisk ansvarlig måte.⁸⁸ Studenten vil tilegne seg ferdigheter til å tolke den kristne overlevering, i tekst, historie og den kristne tro i dagens mangfoldige samfunn. Når det gjelder arbeid med mennesker, vil studiet gi kandidaten redskaper til å møte mennesker i ulike livssituasjoner.⁸⁹ De tre første årene vektlegges tekstlesning, hermeneutikk og språkinnlæring. Det er også innføring i praktisk teologi og innføring i teologiske problemstillinger. De tre siste årene vektlegges, Det gamle og Det nye testamente, kirkehistorie, systematisk teologi og praktisk teologi.⁹⁰

Ved Det praktisk-teologiske seminar ved Det teologisk fakultet er praktikum oppdelt i tre semestre. Studieplanen viser at undervisningen forutsetter at teologisk profesjonsutøvelse forstås som en livslang læringsprosess. Studiemål beskriver de som at studenten skal tilegne seg kunnskaper, holdninger og ferdigheter som de knytter til hvilke krav og forpliktelser yrkesutøvelsen setter. De legger også vekt på utvikling av yrkesidentitet, kunnskap om medarbeidere og ferdigheter i samarbeid og konfliktløsning.⁹¹

Ved Det praktisk-teologiske seminar er det et eget fag i profesjonsetikk. Det er plassert under pastorallære. Pastorallære er en del av alle de tre semestrene. Emnet er delt opp i fire grupper: ekklesiologi, spiritualitet, kjønnsperspektiv og yrkesetikk. Yrkesetikken er knyttet til etiske og verdimeslige aspekt ved yrkesutøvelse og profesjonsforståelse.

⁸⁸ Det teologisk fakultet, "Profesjonsstudiet i teologi: Hva lærer du." Revidert 31.03.2016. <http://www.uio.no/studier/program/teologi-prof/hva-lerer-du/>

⁸⁹ Det teologiske fakultet, "Profesjonsstudiet i teologi: Hvorfor velge dette programmet?" Revidert 31.03.2016. <http://www.uio.no/studier/program/teologi-prof/hvorfor-velge/>

⁹⁰ Det teologiske fakultet, "Oppbygning og gjennomføring." Revidert 24.05.2016. <http://www.uio.no/studier/program/teologi-prof/oppbygging/>

⁹¹ Det praktisk-teologiske seminar, "Studieplan." Publisert 14.01.2016. <http://www.praktikum-pts.no/studier/studieplan/studieplanpts-v2016.pdf>

Presteforeningens yrkesetiske retningslinjer av 2001 er en del av pensum i pastorallære. Når det gjelder samtaleferdigheter er det en del av sjelesorgundervisningen. Det legges vekt på forståelsen av ulike samtaler og evnen til å skjelne mellom samtaler. Det blir arbeidet med et utvalg av prestens profesjonelle samtaler, som kasualsamtaler, oppsøkende samtalevirksomhet, samtale med mennesker i utsatt situasjon, samtaler med mennesker som vil snakke om noe eksistensielt. I tillegg skrives det et refleksjonsnotat i starten og slutten av semesteret, av studenten selv. Det skal skrives om fem punkter, hvor det ene punktet er yrkesetisk kompetanse. Under yrkesetisk kompetanse skal det reflekteres over temaer som grensesetting, makt og sårbarhet. De andre punktene er faglig kompetanse, praktiske yrkesferdigheter, sosial kompetanse og endrings og utviklingskompetanse.⁹²

Kompetansebegrepet ved Det praktisk-teologiske seminar er sentralt for studentens refleksjon og selvinnsikt. Studentene skal reflektere over egen kompetanse før og etter praksis. Basert på at studenten skriver egne læringsmål innenfor de ulike kompetansefeltene.

Misjonshøgskolen i Stavanger har syv hovedfag i profesjonsstudiet i teologi, Det gamle testamente, Det nye testamente, Kirke- og misjonshistorie, Systematisk teologi, Misjonsteologi, Religionsvitenskap og Praktisk teologi. Praktisk teologi har studentene i to semestre.⁹³ *Målsetting* ved Praktisk-teologisk seminar er at studiet skal forme og utruste prester til lederskap. Prestens/pastorens oppdrag er forkynnelse og forvaltning av sakramentene. De skriver at forming og danning av personlighet og spiritualitet er viktig.⁹⁴ Begrepet kompetanse brukes ikke. Under evalueringskriteriene for egnethet som misjonær og prestatjeneste ser de etter etisk bevissthet og respekt for medmenneskers integritet og egne grenser. Videre evaluerer de om studenten evner å være bevisst forholdet mellom nærhet og avstand slik at studenten ikke trækker over grenser som det er viktig å respektere. Misjonshøgskolen bruker begrepet grenser flere ganger, men de går ikke inn i hva slags grenser de mener, og definerer ikke grenser videre. De evaluerer studentenes atferd, selvinnsikt og mangel på dømmekraft gjennom mange konkrete punkter. De evaluerer studentens psykiske tilstand og forutsetninger.⁹⁵ Det er naturlig å spørre hvem som evaluerer studentene og hvilken kompetanse de innehar. De ser ut til å kreve mye av studentene. Det er et negativt fokus i form av å trekke frem begrensninger og uegnethet. Når det gjelder faglig kunnskap om yrkesetikk har studentene faget "Pastoralteologi og lederskap" på fem poeng

⁹² Det praktisk-teologiske seminar, "Pastorallære." Revidert 29.05.2013.

<http://www.praktikumpts.no/fagfelt/pastoral/>

⁹³ Misjonshøgskolen VID, "Profesjonsstudiet i teologi." Oppsøkt 06.05.2016.

http://www.mhs.no/uploads/2016-01-11_profesjonsstudiet-i-teologi-2015-16_-kft_001.pdf, 7.

⁹⁴ Misjonshøgskolen VID, "Profesjonsstudiet i teologi," 14.

⁹⁵ Misjonshøgskolen VID, "Profesjonsstudiet i teologi," 16-17.

ved det siste og tolvte semesteret. Her er pensum Tor Johan S. Grevbo "Yrkesetikk for prestar" og Presteforeningens yrkesetiske retningslinjer av 2001.⁹⁶ Det er lite undervisning og pensum innenfor profesjonsetikk. Det samsvarer ikke med fokuset på egnethet og atferd. Kompetanse brukes kun om språklig kompetanse.

Ved Det teologiske menighetsfakultet skiller de mellom fag og ferdigheter. De viktigste fagene er kristen tros lære, bibelfag, etikk, filosofi, religionsvitenskap og sosiologi. Av ferdigheter skal studentene lære prekenlære, sjelesorg, spiritualitet, liturgi, pedagogikk og ledelse. De beskriver en prest som en fortrolig samtalepartner for mennesker i sorg, glede og kriser. De skiller mellom tre kategorier for kvalifikasjon etter endt studie: kunnskap, ferdigheter og generell kompetanse. Profesjonsetikk er plassert under generell kompetanse. Profesjonsetikk blir oppdelt i to kategorier, ved lavere og høyere grad. Ved lavere grad i profesjonsetikk, "Har kunnskap om etiske problemstillinger med tilknytning til prestetjenesten."⁹⁷ Ved høyere grad, "Kan utøve prestetjenesten med høy grad av moralsk bevissthet, evner å analysere relevante profesjonsetiske problemstillinger."⁹⁸ I studieoversikten er det ikke et emne som tar for seg profesjonsetikk og yrkesetikk. Ut i fra Menighetsfakultetets hjemmesider ser det ikke ut til at profesjonsetikk er et tema som tas opp i undervisningen. På den andre siden vektlegges prestens lederrolle i flere emner. Ved lavere grad tar man emnet "Innføring i prestetjeneste og praktisk teologi" på ti poeng. Hvor fem poeng er innføring i prestetjenesten, hvor studentene skal få kjennskap til prestetjenesten som profesjon og reflektere over egen identitet og pastoral identitet opp mot spiritualitet. Dette ser ut til å være en liten del av de fem poengene, fordi det også inneholder kjennskap til sjelesorg, homiletikk og menighetspedagogikk.⁹⁹ På masternivå tar studentene "Etikk og religionsfilosofi" som omfatter grunnlagsspørsmål i teologisk etikk, områdeetiske emner og kildetekster.¹⁰⁰ På tiende semester kan man velge faget "Ledelse i kirken". Faget "Ledelse i kirken" har som mål og innhold blant annet og få kunnskap om profesjonens arbeidsoppgaver, ledelsesansvar, samhandling mellom profesjonene, konfliktforståelse og konflikthåndtering, evne til å forstå og utvikle egen ledelses og samarbeidsatferd.¹⁰¹

⁹⁶ Misjonshøgskolen VID, "Profesjonsstudiet i teologi," 176.

⁹⁷ Det teologiske menighetsfakultet, "Programoppbygning profesjonsstudiet i teologi ved Menighetsfakultetet." Oppsøkt 06.05.2016. <http://www.mf.no/studier/profesjonsstudiet-teologi>

⁹⁸ Det teologiske menighetsfakultet, "Programoppbygning profesjonsstudiet i teologi ved Menighetsfakultetet." Oppsøkt 10.05.2016.

⁹⁹ Det teologiske menighetsfakultet, "Emnekatalog TEOL 1510." Oppsøkt 10.05.2016.

<http://www.mf.no/emnekatalog?mode=emne&idnr=TEOL1510>

¹⁰⁰ Det teologiske menighetsfakultet, "Emnekatalog TEOL 5420." Oppsøkt 10.05.2016.

<http://www.mf.no/emnekatalog?mode=emne&idnr=TEOL5420>

¹⁰¹ Det teologiske menighetsfakultet, "Emnekatalog TEOL 5580." Oppsøkt 10.05.2016.

<http://www.mf.no/emnekatalog?mode=emne&idnr=TEOL5580>

Avsluttende praktikum ved Menighetsfakultet består av fem emner hvor det ene emnet er ”Ekklesiologi, pastoralteologi og spiritualitet” hvor målene blant annet handler om å reflektere over forholdet mellom person, tro og profesjon, og evnen til å inngå i veiledende relasjoner og innsikt i hvordan en selv fungerer i samhandling med andre.¹⁰²

Ut i fra hva som blir presentert på nettsidene til de tre utdanningsinstitusjonene er det for lite fokus på profesjonsetikk og yrkesetikk. Det teologisk fakultet har størst fokus på yrkesetikk og profesjonsetikk av de tre institusjonene. Det er det eneste fakultetet med et eget emne i profesjonsetikk. Presteforeningens yrkesetiske retningslinjer er en del av pensum. Kompetansebegrepet blir først og fremst knyttet til studentens refleksjon og læringsmål. Her skal studentene reflektere over grensesetting. Ved Misjonshøyskolen har de mange evalueringskriterier for etisk bevissthet og innsikt i grenser, men undervisning og pensum har lite fokus på profesjonsetikk. Samtidig er de yrkesetiske retningslinjene av 2001 en del av pensum. Ved Det teologiske menighetsfakultet er profesjonsetikk et av punktene for kvalifikasjoner etter studiet, men det er ikke et eget emne for profesjonsetikk. Samtidig har Det teologiske menighetsfakultet flere emner som tar for seg prestetjenesten og presten som leder. Emner hvor det er naturlig at etiske spørsmål om profesjonsetikk blir tatt opp, men det kommer ikke frem av nettsidene.

Felles for de tre institusjonene er at timeplaner og pensum ikke samsvarer med målsetting og krav til kunnskap etter endt studie. Profesjonsetikk og yrkesetikk blir plassert under generell kompetanse. En generell kompetanse beskrevet som etisk bevissthet, holdninger og kunnskap om etiske problemstillinger. Dette kan forstås i lys av at profesjonsstudiet i teologi er et dannelsesstudium, som i tillegg til faglig kunnskap handler om at studentene utvikler egen personlighet og utvikler moralske holdning. En utvikling som blir påvirket av det faglige og sosiale miljøet. At et profesjonsstudie fører til utvikling og bidrar til å forme studentene må man regne med. Spørsmålet er om det holder å plassere profesjonsetikk og yrkesetikk under generell kompetanse? Det kan gi et inntrykk av at dette er kompetansefelt som tas for gitt eller at det er kompetansefelt som studentene selv må sette seg inn. Utdanningsinstitusjonene har en mulighet til å fokusere på presters rolle og kvalifikasjoner i forhold til kompetansebegrepet. Utdanningsinstitusjonene har en mulighet til å rette fokus på grenseforståelse som en del av profesjonsetikken.

¹⁰² Det teologiske menighetsfakultet, ”Emnekatalog TEOL 5530.” Oppsøkt 10.05.2016.
<http://www.mf.no/emnekatalog?mode=emne&idnr=TEOL5530>

3.4 Kompetanse og profesjonsetikk

Kompetansebegrepet ved utdanningsinstitusjonene er knyttet til den faglige kompetansen. Det er ved alle tre institusjonene en vektlegging på språk, bibelfag og tekstlesning.

Presteforeningens dokumenter fokuserer på presten som yrkesutøver. I starten av oppgaven definerte jeg profesjonsetikk og kommenterte yrkesetikken funksjon. Christoffersen påpekte at profesjonsetikk er en yrkesgruppes funksjon og selvforståelse. Grimen beskrev at profesjonsetikken har et politisk grunnlag i form av et samfunnsoppdrag. Lingås skrev at yrkesetikken beskriver et virkeområde og et arbeidsfelt. Yrkesetikken skal gi garantier for kvalitet, profesjonalitet og rettferdiggjøre faglig maktbruk. Poenget er at et yrkesetisk eller profesjonsetisk dokument også skal si noe om yrkesutøverens funksjon, virkeområde og arbeidsfelt. Det handler også om kompetanse. I Presteforenings profesjonsetikk av 2016 er det en vektlegging på prestens møte med den andre. I dokumentet brukes ikke ordene kompetanse, funksjon eller virkeområde. Presten arbeider i møte med den andre og verden, det er et vidt arbeidsområde. Det står ikke tydelig hva prestens oppgave, ansvar og mandat er. De bruker begrepet livstolkning. Presten skal bidra til livstolkning når det gjelder forkynnelse og ritualer og prester skal arbeide i faglig frihet.¹⁰³

Utdanningsinstitusjonene og Presteforeningens dokumenter danner to ulike bilder av presters kompetanse. På den ene siden er presten forvalter, fortolker og forkynner. Slik som både Dokka og Huse argumenter for. Huse vektlegger at fokus må være presters kompetanse om tekst, tradisjon og teologi og skriver at kompetanse må anvendes i forhold til konteksten. Bispemøtet vektlegger at konteksten er vår samtid og våre utfordringer. Der må prestens kompetanse på fortolkning være en ressurs. På den andre siden skriver profesjonsetikk for prester av 2016 at prester arbeider i møte med den andre. Undersøkelsen *Presterollen* vektlegger at presten arbeider med mennesker. Prestens arbeidsoppgaver, rolle og faglig kompetanse henger ikke tydelig sammen. Undersøkelsen *Moderne prester* sier nettopp at prester har ferdigheter som få andre har. Presters kompetansebegrep må romme det særegne ved presters oppgaver og ferdigheter, også i møte med mennesker. Dette er oppgaver som må forankres i at presten er prest og teolog. Undersøkelsen *På tilliten løs* sier at presterollen er utydelig, og at prester i sammenligning med lærere er usikre på egen profesjonell rolle. Bunkholt peker på at presters rolle og forkynnelse ikke samsvarer. Et tydeligere kompetansebegrep som rommer presters arbeidsoppgaver, faglig og praktiske ferdigheter vil bidra til en tydeligere rolleforståelse.

¹⁰³ Presteforeningen, utkast "Profesjonsetikk for prester."

For å oppsummere dette kapitlet om prester og kompetanse har vi sett at presters kompetanse først og fremst er å være en fortolker, forkynner og forvalter, samtidig som prester bruker mest tid på kontakt med mennesker og forstår seg selv som en samtalepartner. I lys av særlig profesjonsetikk for prester av 2016, er prestens arbeid møte med mennesker. Undersøkelsene i dette kapitlet viser at prester har ferdigheter få andre har, arbeidet er lite strukturert og prester er usikre på egen rolle. Ved utdanningsinstitusjonene blir profesjonsetikk beskrevet som et av presters kompetanseområder, men det er stor variasjon i vektleggingen i selve utdanningen. Grenseforståelse blir ikke konkret trukket frem som et kunnskap eller ferdighetsmål. Kompetansebegrepet blir ellers brukt generelt om studentens etiske bevissthet og holdninger.

4. Profesjonelle relasjoner og profesjonell omsorg

Undersøkelsen har til nå gått gjennom presters yrkesetiske retningslinjer av 2001 og profesjonsetikk for prester av 2016 og sett på presters kompetanse og rolle. Videre vil jeg trekke frem noen grunnleggende trekk ved profesjonelle omsorgsrelasjoner for å belyse begrepene grenser og psykiske grenseoverskridelser. Jeg vil fokusere på temaene urørlighetssonen, makt, tillit og omsorg, før jeg går tilbake til diskusjonen om grensebegrepet i profesjonelle samtaler.

4.1 Urørlighetssonen, makt og tillit

For å komme med innledende innspill på hva grenser og psykiske grenseoverskridelser er, trakk jeg frem Løgstrup i innledningen. I profesjonsetikk for prester av 2016 er det også en referanse til *den etiske fordring*. Det sier noe om at Løgstrup blir brukt og er relevant innenfor profesjonsetikk. Christoffersen skriver i *Handling og dømmekraft* at Løgstrup står i en fenomenologisk tradisjon. Hvor vår erfaring av livet og virkeligheten er grunnlaget for etikken. Det handler om livserfaring. Christoffersen beskriver livserfaring som det vi vet og lærer om livet ved å leve det.¹⁰⁴ Løgstrup skriver om grunnleggende fenomener i møte mellom mennesker. Løgstrup bruker begrepet urørlighetssonen for å beskrive den sonen hos den andre som vi ikke skal krysse. Krysser man sonen kan det føre til invadering og krenkelse. Løgstrup mener vi respekterer den andres urørlighetssone, hvis ikke ville sosialt samvær vært umulig. Urørlighetssonen har den funksjon at man holder seg til saken, og ikke fokuserer på hverandres motiver. Løgstrup skiller mellom å forholde seg til motpartens

¹⁰⁴ Svein Aage Christoffersen, *Handling og dømmekraft: etikk og menneskesyn i lys av en kristen kulturarv*, 2.utgave (Oslo: Universitetsforlaget, 2012), 110.

grunner og motiver. Det er fatalt å gå løs på noens motiver.¹⁰⁵ Samtidig mener Løgstrup det kreves en åpenhet om motiver. Man må åpent snakke og handle på sine motiver og ikke beskytte dem. Urørlighetssonen og åpenhet må fungere sammen i spenning for at de skal opprettholdes. Uten åpenhet fungerer urørlighetssonen som lukkethet. Uten respekt for urørlighetssonen blir åpenheten tankeløs og taktløs.¹⁰⁶ Det er i dette rommet som Løgstrup beskriver at psykiske grenseoverskridelser blir relevant. Når presten møter åpenheten må åpenheten balanseres med respekten for urørlighetssonen. Løgstrup skriver at hvis urørlighetssonen respekteres vil det føre til frihet. Urørlighetssonen beskriver han som skrøpelig og med sterk selvstendighet. Skrøpelig fordi et ord er nok til å ødelegge, men selvstendig fordi den ikke forsvinner selv om noen bryter inn i den.¹⁰⁷ Når det gjelder hvordan den profesjonelle skal forholde seg til urørlighetssonen skriver Løgstrup om psykoterapi. Selv når pasientens motiv blir trukket frem og behandlet, fungerer respekten for urørlighetssonen. En saklig behandling hindrer eller minsker muligheten for at åpenheten fører til blottelse eller pinlighet.¹⁰⁸ Å forstå urørlighetssonen er viktig for grenseforståelse. Spørsmålet er hvordan prester i profesjonelle samtaler skal forholde seg til urørlighetssonen og forstå når de ikke skal krysse urørlighetssonen.

Christoffersen skriver i kapitlet ”Urørlighetssonen – grenser og overgrep” i *Profesjonsetikk: om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker* at det ikke finnes et fasitsvar på hvordan man skal forholde seg til urørlighetssonen i profesjonelle sammenhenger. Han beskriver at det er den faglige kompetansen som gir tilgang til urørlighetssonen. Dermed er det av respekt for den andre at grensen krysses, men på et faglig grunnlag. Samtidig vektlegger han at innenfor urørlighetssonen er det ikke mulighet for å bevege seg fritt rundt. Han skriver at i behandling kan det være en tendens til å forsøke å hente frem alt og kartlegge personlighet. Dette kan gå for langt,¹⁰⁹

I noen sammenhenger er det viktig at den profesjonelle ikke krysser grensen til den andres urørlighetssone, i andre sammenhenger kan den profesjonelle ikke unngå å gjøre det og i noen sammenhenger er det nettopp oppgaven å bevege seg inn i denne sonen. Det kan uten tvil settes opp regler for når vi skal gjøre det ene eller det andre, men først og fremst krever vår behandling av mennesker under dennes synsvinkelen sensitivitet og skjønn.¹¹⁰

¹⁰⁵ Knud E. Løgstrup, *System og symbol: Essays* (København: Gyldendal, 1982), 162-163.

¹⁰⁶ Løgstrup, *System og symbol*, 165-166.

¹⁰⁷ Løgstrup, *System og symbol*, 94.

¹⁰⁸ Løgstrup, *System og symbol*, 166.

¹⁰⁹ Svein Aage Christoffersen, red. ”Urørlighetssonen – grenser og overgrep,” i *Profesjonsetikk: om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*, 2. utgave (Oslo: Universitetsforlaget, 2011), 96.

¹¹⁰ Christoffersen, ”Urørlighetssonen – grenser og overgrep,” 104.

Presten må i møter og samtaler forholde seg til urørlighetssonen. Enten ved å holde seg utenfor, eller som Christoffersen skriver, krysse grensen og bevege seg inn i sonen. Da blir det et spørsmål om kompetanse. Problemet oppstår hvis man beveger seg inn i urørlighetssonen uten mål, mandat, oppgave eller fullmakt. Da kan det være en psykisk grenseoverskridelse. Det er ikke sånn at den profesjonelle har fri tilgang til urørlighetssonen, det krever en invitasjon fra den andre.

Jeg har kommet med innspill på at presters kompetansebegrep er uklart. Presters faglige kompetanse er ikke satt i tydelig sammenheng og samsvarer ikke med presters arbeid og rolle i møte med mennesker. Det holder ikke å si at prester ønsker godt eller at de ønsker å hjelpe. Christoffersen skriver at den profesjonelle handler ut fra god vilje og ønsker å hjelpe, men god vilje er ingen garanti mot overgrep og krenkelser. Han spør om den gode viljen er en del av problemet. Den profesjonelle kan bli ukritisk til egne valg og virkemidler, fordi den profesjonelle er overbevist om at han/hun handler for den andres beste. Han mener omsorg kan føre til invasjon.¹¹¹ Hvis presten handler ut fra å gi omsorg, håp og hjelp så kan det hindre presten i å se klart hva den andre er best tjent med. Fokus for presten kan også være å få bekreftet egen omsorgsrolle. Da kan presten stå i fare for å utføre psykiske grenseoverskridelser.

I en profesjonell samtale er tillit avgjørende. Løgstrup bruker begrepet tillit for å beskrive møter mellom mennesker. Mennesker møtes med en naturlig tillit. Hvis denne tilliten misbrukes eller ikke blir tatt imot reagerer vi sterkt.¹¹² Gjennom tillit viser eller gir et menneske mer eller mindre av sitt liv. Her kommer fordringen om ta vare på det liv som blir gitt. Under ethvert møte mellom mennesker ligger denne uutalte fordringen.¹¹³ Det som blir utlevert av den andres liv kan være forskjellig, Løgstrup skriver at det kan være en stemning eller hele en persons skjebne. Det betyr ikke at personens individualitet, vilje og personlighet er utlevert.¹¹⁴ Presten må klare å skille mellom hva den andre velger å dele, og det som ikke blir delt. Det å få den andre til å dele noe han/hun selv ikke ønsker å si, er en psykisk grenseoverskridelse. Likevel er det ikke så enkelt, for noen ganger må den andre utfordres. Løgstrup skriver at ”Viljen til at blive klar over, hvad den anden er bedst hjulpet med, og tale, tie og handle ud af den klarhed, må være sammenkoblet med viljen til at lade den anden være herre i hans egen verden.”¹¹⁵ Løgstrup peger på at tilliten er gitt, det er ikke kun den

¹¹¹ Christoffersen, ”Urørlighetssonen – grenser og overgrep,” 105.

¹¹² Løgstrup, *Den etiske fordring*, 17-18.

¹¹³ Løgstrup, *Den etiske fordring*, 26-28.

¹¹⁴ Løgstrup, *Den etiske fordring*, 36.

¹¹⁵ Løgstrup, *Den etiske fordring*, 37.

profesjonelle som blir gitt tillit. Tillit hører med til det å være menneske. Fordringen er ikke kun gjeldene i en profesjonell relasjon. Prester, psykologer, sykepleiere, sosionomer og lærere har ikke en eksklusiv tilgang eller forståelse av tillit. Samtidig kreves det at de har kjennskap til fenomenene, og dermed også vet konsekvensene av å ikke la den andre være herre i eget liv. Presten skal vite og respektere at ikke hele den andres individualitet, vilje og personlighet nødvendigvis er utlevert.

Tillit er grunnleggende for at en profesjonell relasjon og samtale skal fungere, men grunnleggende ved en profesjonell relasjon er også makt. Profesjonelle relasjoner blir beskrevet som et asymmetrisk forhold hvor den ene parten sitter med mer makt. Løgstrup er tydelig på at alle menneskelige relasjoner er et maktforhold. Der kommer fordringen inn, men ansvaret handler aldri om å ta ansvaret fra den andre.¹¹⁶ Løgstrup peker på at makt kan være å påpeke eller beskrive en sinnsbevegelse, et håp eller frykt som den andre ønsker å holde skjult. Eller og stadig vende tilbake til et tema den andre ikke ønsker å snakke om.¹¹⁷ Dette er også hva Torp og Brækken beskrev som å overskride en grense, å snakke om temaer man ikke ønsker å snakke om. Her er Løgstrup inne på at makt kan fungere som grenseoverskridelser. Makten må brukes rett. Makten brukes rett når den er tydelig og åpen. Dette har igjen en sammenheng med kompetanse, fordi makten må forstås i lys av oppgaven og mandatet den profesjonelle har i situasjonen. Oppgaven kan være å gå inn i urørlighetssonen, men makten brukes rett når begge parter er klar over hva oppgaven og invitasjonen er.

Gaute Brækken skriver i ”Når makt spiller inn” i *Grenser som skaper* at økt forståelse for sammenhengen mellom makt og avmakt kan gjøre det lettere å forebygge og avdekke overskridelser og overgrep. Jo mer utydelig makt opptrer, jo større er risikoen for grenseoverskridelser. Han skriver at når noen trækker over en grense er det ikke fordi man ønsker å gjøre vondt. Han mener det er fordi man har kommet i en vanskelig situasjon som man forsøker å få kontroll over.¹¹⁸ Brækken peker på at makten ikke kan være utydelig. Samtidig som Løgstrup viser at makten er der uansett. Det er denne makten fordringen blir et svar på.

Hvordan det profesjonelle skal forholde seg til urørlighetssonen, makt og tillit er også et spørsmål om skjønn og den profesjonelles dømmekraft. Dømmekraft handler om hvordan vi vurderer noe. Christoffersen skriver om dømmekraftens kilder i *Handling og dømmekraft*. Etikk og moral dreier seg om innsikt og forståelse, om å *skjønne* hva noe dreier seg om. Det

¹¹⁶ Løgstrup, *Den etiske fordring*, 39.

¹¹⁷ Løgstrup, *System og symbol*, 12.

¹¹⁸ Gaute Brækken, ”Når makt spiller inn,” i *Grenser som skaper: Hvordan møte utsatte og sårbare ungdommer i trosopplæringen*, red Elisabeth Torp og Gaute Brækken (Oslo: IKO-forlaget, 2010), 103-104.

handler om å ta beslutninger og det krever dømmekraft. Han beskriver dømmekraft som en komplisert kompetanse. Han illustrer dømmekraftens kilder som: faglig kunnskap (inkludert etikk), konvensjoner/rutiner, yrkeserfaring/praksis, personlig erfaring/karakter/dyd, forbilder/eksempler, menneskesyn/verdier. Når det gjelder tro og religion gir det ikke en bestemt dømmekraft skriver han. Under dømmekraftens kilder ligger den etiske fordring.¹¹⁹ Fordringen er der uansett, fordringen har ikke en egen kilde. Fokus i denne oppgaven er å se grenseforståelse i lys av presters kompetanse, og innunder det ligger faglig kompetanse. Christoffersen peker på at faglig kunnskap kun er en av flere kilder for dømmekraften. Det er også viktig å trekke frem at han skriver at tro og religion ikke gir en bestemt dømmekraft alene. En prest har ikke, i kraft av å være troende, god dømmekraft. Men man kan likevel forvente at en prest har god dømmekraft.

4.2 Profesjonell omsorg

Undersøkelsene over pekte på at prester forstår seg selv som samtalepartnere og støttespiller som er tilstede i andre menneskers liv. Prester bruker mest tid på kontakt med mennesker. Presten kan beskrives som en profesjonell omsorgsperson. Videre vil jeg trekke frem omsorg i profesjonelle relasjoner. Knut W. Ruyter beskriver omsorg som, ”Den mest grunnleggende og allmenne og nære betydningen av omsorg er knyttet til medmenneskelige forhold motivert ut fra den enkeltes ansvar for andres vel.”¹²⁰

Arne Johan Vetlesen beskriver omsorg som gulvet i hvert menneskets liv i ”Omsorg – mellom avhengighet og autonomi”. Han skriver at å yte omsorg må skje som en ren gave. Omsorg finner sted i en asymmetrisk relasjon, mellom avmakt og allmakt, avhengighet og frihet. Omsorg skal ikke stille krav og man skal ikke gjøre seg fortjent til omsorg. Mennesket er avhengig av hverandre og er avhengig av omsorg.¹²¹ Omsorg er samtidig noe som må balanseres. Her kommer grensebegrepet inn. Hvis omsorg blir for nært kan det føre til invadering. Samtidig kan den andre, den som trenger hjelp og støtte, ha for høye forventninger og krav til den omsorgen den profesjonelle kan tilby og gi. Vetlesen skriver at ”Å gi omsorg handler om å trå over grenser, ta seg inn i områder av en annens eksistens. Å motta omsorg er å bli oppsøkt her – av en annen – i det helt egne og intime.”¹²² Vetlesen

¹¹⁹ Christoffersen, *Handling og dømmekraft*, 122-124.

¹²⁰ Knut W. Ruyter, ”Omsorg i praksis – ideer og problemer i fortid og nåtid,” i *Omsorgens tvetydighet – egenart, historie og praksis*, red. Knut W. Ruyter og Arne Johan Vetlesen (Oslo: Gyldendal akademisk, 2001), 70.

¹²¹ Arne Johan Vetlesen, ”Omsorg – mellom avhengighet og autonomi,” i *Omsorgens tvetydighet – egenart, historie og praksis*, red. Knut W. Ruyter og Arne Johan Vetlesen (Oslo: Gyldendal akademisk, 2001), 27-37.

¹²² Vetlesen, ”Omsorg – mellom avhengighet og autonomi,” 39.

beskriver her omsorg som at det skjer i urørlighetssonen. Han peker på at den som trenger hjelp kan oppleve å bli sett, oppsøkt, berørt, men står også i fare for å bli kontrollert, manipulert og tvunget. Det skjer bak eller innenfor urørlighetssonen. Den sonen som skal være taus, bli respektert og latt være i fred. Vetlesen viser til Halldis Moren Vesaas og ”den inste grind” som den sonen som ikke noen kan eller skal komme innenfor. Det å være tett på betyr ikke at man er ett med, avslutter Vetlesen.¹²³ Vetlesens beskrivelse av omsorg ligger tett opp til Løgstrup. Han beskriver hvor lite som skal til for at god omsorg fører til dårlig omsorg. Han får også frem at det private og intime ikke betyr at man er ett.

Vetlesen har sammen med Jan Olav Henriksen skrevet *Nærhet og distanse*. De trekker frem viktigheten av at den profesjonelle har en forståelse for hva det vil si å trenge noens hjelp, innsats og kompetanse. Det beskriver de som sårbarheten ved å være menneske og som avhengigheten til den profesjonelle.¹²⁴ I en profesjonell relasjon vil det være en asymmetri når det gjelder omsorg. Omsorg er rettet mot menneskers, sårbarhet, avhengighet, skjørhet og dødelighet.¹²⁵ Omsorg kan tippe over, og autonomien til den som trenger hjelp blir ikke respektert. Autonomi beskriver de som et grunntrekk ved menneskets tilværelse på linje med sårbarhet og avhengighet. Dermed er god omsorg også knyttet til å fullt ut respektere den andres autonomi. De peker også på omsorgens dobbelte oppgave i den forstand at de som ikke evner å bestemme over egne behov, hensikter og interesser alltid må hjelpes til å bli *faktisk autonom*.¹²⁶

Henriksen og Vetlesen bruker ikke begrepet grenser, men de bruker atskilthet. Atskilthet har likhetstrekk med Løgstrups beskrivelse av å la den andre ha herredømme over eget liv. Det å være et individ atskilt fra andre knytter de til å oppnå autonomi og å være hovedrollen i eget liv. Det beskriver de som dynamisk, og som en prosess som aldri fullendes. Det å være atskilt må markeres igjen og igjen. Samtidig advarer de mot fokus på atskilthet, det fører til at man glemmer den andre. De beskriver dermed et forhold som må balanseres mellom avhengighet og atskilthet. De trekker også frem makten som ligger i det å bli hjulpet og være mottaker for hjelp. Det er ikke bare den profesjonelle som sitter med makt. De vektlegger betydningen av å være bevisst egen rolle, den andres rolle og hvor grensene går mellom bruk og misbruk av makt, som begge parter besitter.¹²⁷

¹²³ Vetlesen, ”Omsorg – mellom avhengighet og autonomi,” 40.

¹²⁴ Jan Olav Henriksen og Arne Johan Vetlesen, *Nærhet og distanse: Grunnlag, verdier og etiske teorier i arbeid med mennesker*, 2. utgave (Oslo: Gyldendal akademisk, 2000), 16.

¹²⁵ Henriksen og Vetlesen, *Nærhet og distanse*, 29.

¹²⁶ Henriksen og Vetlesen, *Nærhet og distanse*, 33-35.

¹²⁷ Henriksen og Vetlesen, *Nærhet og distanse*, 91-93.

Det å skulle være en profesjonell omsorgsperson krever også personlig engasjement og tilstedeværelse. Per Nortvedt peker på i ”Profesjonell omsorg – dyd eller ferdighet?” at profesjonsbasert omsorg skal forene det profesjonelle og personlige. Den profesjonelle skal være autentisk, genuin, ekte og personlig. En profesjonell omtanke skal ivareta klientens integritet og behov. Samtidig kreves en distanse, andre klienters behov må også tas hensyn til og det er påkrevd en følelsesmessig distanse til klienten. Relasjonen skal være personlig, men ikke privat. Den skal være deltakende men ikke invaderende, og den skal være tilgjengelig, men ikke påtrengende.¹²⁸ I undersøkelsen ”Presterollen” svarte en fjerdedel av de førti spurte prestene, at presten også var et negativt forbilde. Presten var ugjennomtrengelig og presten spiller en rolle. Nortvedt peker på at det å være profesjonell også handler om å være ekte, ærlig og åpen.

Det å være en profesjonell omsorgsperson betyr også at man blir påvirket og berørt av menneskene man møter. Henriksen og Vetlesen skriver at hva en personen berøres av er individuelt, en yrkesutøver har ulik fartstid, erfaring, profesjonelt og personlig ulik grad av selvinnsikt og refleksjon, ”Enhver relasjon, også profesjonelle, er bare akkurat så god eller dårlig som individene i den gjør den til.”¹²⁹ De bruker begrepet *projektiv identifikasjon* fra Melanie Klein. Vi plasserer egne følelser, tilstander og fantasier hos den andre. Vi projiserer deler av vårt ego, og innholdet går inn i objektet (den andre). De mener normal projektiv identifikasjon handler om god kommunikasjon og empati. På den andre siden kan den andre personen bli forstyrret og opphøre å være uavhengig. Det kan føre til hat og invadering. Den profesjonelle må markere egen atskilthet og sette grenser for å takle projektiv identifikasjon.¹³⁰ Jeg leser Henriksen og Vetlesen som at de mener grenser vil oppstå hvis man viser hverandre hvor grensen går. Den profesjonelle må sette grenser for at den andre skal se grensene men også sette egne grenser. Det er viktig for at den andre skal være uavhengig. De påpeker at i profesjonelle relasjoner er det normalt med projektiv identifikasjon, men advarer mot at det kan føre til at den andre ikke lenger kan bidra med egen makt. De bruker ikke begrepet grenser og psykiske grenseoverskridelser, men de peker på at atskilthet er helt avgjørende for å hindre projektiv identifikasjon. Projektiv identifikasjon har psykiske grenseoverskridelser som mulig konsekvens i form av for eksempel invadering og avmakt.

¹²⁸ Nortvedt, Per, ”Profesjonell omsorg – dyd eller ferdighet?,” i *Omsorgens tvetydighet – egenart, historie og praksis*, red. Knut W. Ruyter og Arne Johan Vetlesen (Oslo: Gyldendal akademisk, 2001), 42-44.

¹²⁹ Henriksen og Vetlesen, *Nærhet og distanse*, 95.

¹³⁰ Henriksen og Vetlesen, *Nærhet og distanse*, 97-99.

Til slutt vil jeg kort kommentere om det å være en profesjonell omsorgsperson er noe man kan lære. Nortvedt mener at man kan oppøve en evne til empati og gode holdninger i møte med mennesker, selv om det ikke er spontant tilstede, men det krever likevel at man er en vennlig og omtenkssom person. Det handler om dyder og personlige egenskaper som grunnlag.¹³¹ Dette er også poenget til Ruyter som skriver i ”Omsorg i praksis – ideer og problemer i fortid og nåtid” at omsorg er knyttet til ferdighet og faglighet, men da overser man at omsorg i praksis ikke kan realiseres uten dyder. Han beskriver omsorg som et moderne uttrykk for nestekjærlighet, men uten religiøse undertoner, paternalisme og mindre universalistisk. Omsorgen knytter han til bekymring, uro, byrde, tvil, sorg. Omsorgen kan ha mål som, helbredelse, terapi og sjelesorg. Den kan virkeliggjøres gjennom trøst, forsoning, veiledning.¹³² Ruyter mener at omsorg må gjenoppdages som dyd, men utfordringen er hvordan omsorg kan læres og tilegnes ved erfaring og praktiseres.¹³³

For å oppsummere kapitlet om profesjonelle relasjoner er det den faglige kompetansen som gir tilgang til urørlighetssonen. Tillit og makt er grunnleggende i menneskelige relasjoner. Tillit handler om det som blir lagt i den andres hånd, makt handler om og aldri ta ansvaret vekk fra den andre. Hvordan den profesjonelle forholder seg til urørlighetssonen, tillit og makt blir også et spørsmål om dømmekraft. Den etiske fordring ligger bakom dømmekraft. Omsorg peker på hvordan presten som profesjonell må balansere distanse og nærhet, personlig og profesjonell, avhengighet og atskilthet. Omsorg kan bli påtrengende og invaderende. Prosjektiv identifikasjon sier noe om mulige konsekvenser ved å være en profesjonell omsorgsperson. Begrepet grenser brukes lite, men gjennom å trekke frem urørlighetssonen, tillit, makt og profesjonell omsorg bidrar det til å forstå grenser fra andre perspektiver og med andre begreper, som er viktig for grenseforståelse. Samtidig viser det at grenseforståelse er avgjørende for at tillit, makt og omsorg skal brukes rett.

Videre vil jeg spesifikt gå inn i grensebegrepet. Jeg vil trekke frem ulike perspektiver på vektleggingen av grenser i profesjonelle relasjoner.

5. Diskusjon om grenser

Begrepet grenser blir brukt i yrkesetiske retningslinjer av 2001 og profesjonsetikk for prester av 2016. Begrepet blir ikke forklart. Funksjonen ser likevel ut til å være å beskrive prestens

¹³¹ Nortvedt, ”Profesjonell omsorg – dyd eller ferdighet,” 56-57.

¹³² Ruyter, ”Omsorg i praksis – ideer og problemer i fortid og nåtid,” 67-72.

¹³³ Ruyter, ”Omsorg i praksis – ideer og problemer i fortid og nåtid,” 86.

profesjonelle atferd i møte med mennesker. Det er ulike perspektiver når det gjelder fokuset på grenser i profesjonelle relasjoner. Først vil jeg trekke frem et kritisk perspektiv på grenser.

5.1 Gjensidighet som kritikk av grenser

Carter Heyward er kritisk til grensebegrepet i *When boundaries betray us*. Hun er prest og feministteolog. Heyward mener den profesjonelle relasjonen er preget av nøytralitet og distanse. Hun beskriver en profesjonell distansert relasjon som et patriarkalsk og hierarkisk system og struktur. Hun mener at patriarkalske maktrelasjoner preger verdier, teologi og etikk.¹³⁴ Tema for boken er hennes relasjonen til egen psykoterapeut. Disse erfaringene bruker hun som utgangspunkt for kritikk av grenser. Heyward og terapeutens relasjon ble konfliktfylt og ødeleggende for Heyward. Hun ønsket å utvikle et vennskap med terapeuten. Hun beskriver det som krenkende at profesjonelle ikke tilbyr intimitet og autentiske emosjonelle relasjoner. Heyward hadde et behov for at relasjonen ble bekreftet som gjensidig. En gjensidighet som hun mener vil føre til at både hun og terapeuten ville bli gitt verdighet og respekt av hverandre. Hun er kritisk til tradisjonell psykoterapi som setter autonomi og separasjon høyere enn relasjon og gjensidig avhengighet.¹³⁵ Hun gjenforteller og referer til samtalene i terapien. Referater som må beskrives som ærlige, åpne og personlige. Når terapeuten sier at deres relasjon ikke kan utvikles til vennskap er relasjon upålitelig for Heyward.¹³⁶ For Heyward kan gjensidighet bidra til at begge parter er forbundet til hverandre. Begge har makt og begge kan være seg selv uten å bli blokkert av ødeleggende strukturer. Strukturer hun beskriver som voldelige og urettferdige. Hun krever ekthet, ærlighet og at begge parter deler historier og erfaringer.¹³⁷ Heywards erfaring er at hun ble følelsesmessig misbrukt ved et sterkt fokus på grenser. Partene i relasjonen hadde ulike mål og jobbet mot hverandre. Like mye som mangel på grenser kan føre til misbruk kan strenge grenser også føre til misbruk.¹³⁸ Gjensidig autensitet er roten til det moralske, kreative og frigjørende, for lærere, prester eller terapeuter. Hun mener at gjensidighet kan fungere uten at det motsier den systematisk/institusjonelle maktforskjellen mellom hjelper og den hjelpende.¹³⁹ Heyward har klare argumenter for at et fokus på en grensemodell i profesjonelle relasjoner kan føre til

¹³⁴ Carter Heyward, *When boundaries betray us: beyond illusions of what is ethical in therapy and life* (New York: Harper Collins Publishers, 1993), 4.

¹³⁵ Heyward, *When boundaries betray us*, 10-11.

¹³⁶ Heyward, *When boundaries betray us*, 35.

¹³⁷ Heyward, *When boundaries betray us*, 69.

¹³⁸ Heyward, *When boundaries betray us*, 137.

¹³⁹ Heyward, *When boundaries betray us*, 183.

misbruk og at grenser ikke kan føre til likeverd. Hun er ikke tydelig nok på hvordan gjensidighet kan fungere uten at det motsier den asymmetriske relasjonen.

Miriam Greenspan skriver i ”Out of Bounds” at grenser er et vidt begrep. Grenseoverskridelser beskriver både at en sosialarbeider klemmer en klient, og det brukes om voldtekt. Hun mener strenge grenser fører til isolasjon og ekskludering. Hun mener grenser egentlig ikke eksisterer, men vi bruker grenser for å forstå relasjonen mellom mennesker. Hun mener at i flere profesjoner har språket om grenser dominert hvordan man tenker og praktiserer. Hun er skeptisk til at grenseforståelse er kriteriet for god etisk atferd Hun mener, som Heyward, at en distansemodell og opprettholdelse av strenge grenser kan føre til skade. En gjensidighetsmodell som fokuserer på nærhet og kontakt er tryggere. Da føler man seg sett, hørt, holdt og gitt makt. I motsetning til å bli analysert og holdt på avstand.¹⁴⁰

Heyward og Greenspan skriver ut fra en amerikansk kontekst. Marit Bunkholt trekker også frem begrepet gjensidighet. Hun skriver i ”Makten og samtalen” om hvordan makt utspilles i kirkelige profesjonelle samtaler. Makt kan bidra til forbedring og forverring av den andres liv. Sårbarhet er alltid med oss i større og mindre grad. Makt og sårbarhet er relasjonelle og dynamiske fenomener. Når det gjelder et profesjonelt møte har vi definert at det er den profesjonelle som sitter med makt. Makten vil være der, uansett om den profesjonelle ikke kjenner at den har makt.¹⁴¹ Tradisjonelt har man håndtert det komplekse i makt og sårbarhet ved å fordele forpliktelser i et profesjonelt møte. Hvor den profesjonelle har ansvar for å sikre møtets kvalitet, mens den andre kun har forpliktelse i form av å være den andre, klient, pasient eller konfident.¹⁴² Hun mener gjensidighet kan erstatte grenser. Fordi det bidrar til en reel kontakt og den andre vil kunne delta med egen makt.¹⁴³ Bunkholt kommenterer at gjensidighet kan provosere fordi det kan bety at man må gi for mye av seg selv. Hun skiller mellom gjensidighet som holdning og virkelighet. I et møte ønsker hun at gjensidighet skal ligge som en grunnleggende holdning, ”Både den ene og den andre har rett og plikt til å gi og få, begge har ansvar i møtet, også i møtet mellom den profesjonelle og den andre.”¹⁴⁴ Hun mener gjensidighet kan bidra til ansvarsdeling og viljen til å være i ekte dialog.¹⁴⁵

¹⁴⁰ Miriam Greenspan, ”Out of Bounds,” i *Boundary Wars: Intimacy and Distance in Healing Relationships*, red. Katherine H. Ragsdale (Ohio: The Pilgrim Press, 1996), 129-136.

¹⁴¹ Marit Bunkholt, ”Makten og samtalen,” *Tidsskrift for sjelesorg 1* (2011): 7.

¹⁴² Bunkholt, ”Makten og samtalen,” 8.

¹⁴³ Bunkholt, ”Makten og samtalen,” 9.

¹⁴⁴ Bunkholt, ”Makten og samtalen,” 12-13.

¹⁴⁵ Bunkholt, ”Makten og samtalen,” 13.

Heyward, Greenspan og Bunkholt beskriver gjensidighet som at det vil gi reel kontakt med et ekte medmenneske. Gjensidighet er en likeverdig relasjon hvor makten deles. Det er en erkjennelse av ulikheter og forskjeller. Problemet med gjensidighet er at i en profesjonell relasjon, har det asymmetriske forholdet en hensikt og funksjon. Det handler ikke bare om hva den andre forventer å møte. Kravet for å være en profesjonell, handler om en forpliktelse og et ansvar. I en profesjonell relasjon sitter den ene med et ansvar, et ansvar som ikke skal eller kan flyttes over til den andre. For da har ikke lenger relasjonen den funksjonen eller hensikten den er ment å ha. Det betyr også at den profesjonelle har visse restriksjoner. At den andre også skal bidra med egen makt er et viktig poeng, som Løgstrup beskriver i form av at man aldri skal ta ansvaret fra noen. Det er misbruk av makt. Makt er ikke det avgjørende spørsmålet. Det avgjørende er at den profesjonelle sitter med ansvaret for at det ikke skal gå galt. Det kommer ikke frem i begrepet gjensidighet. Løgstrup bruker også begrepet gjensidighet og har et viktig poeng. Gjensidighet betyr ikke at partene har det samme ansvar, men det handler tvert imot om ulikt ansvar. Ansvaret mellom partene må korrespondere med hverandre. Gjensidighet handler ikke om at partene får samme rolle eller at de bytter roller. Men det handler om at man blir gitt en rolle av den andre. For at den andre skal gi en den rollen, kan man ikke selv insistere på den.¹⁴⁶

Det kan være en forventning til en profesjonell samtale at man møter en profesjonell. Den som søker hjelp, ønsker og forventer å være den som skal bli tatt imot av den profesjonelle. Gjensidighet vil kunne bety at den som søker hjelp, også må ta imot. Oppsøker man en lege, terapeut eller prest har man behov for noe, og en forventning om at det vil bli gitt en. Den som oppsøker presten har ikke nødvendigvis behov for å endre den relasjonen. Dermed har grenser en positiv funksjon ved å tydeliggjøre hvem som er profesjonell og hvem som trenger hjelp. I en samtale hvor presten i større grad er en samtalepartner har gjensidighet en positiv funksjon. Hans Stifoss-Hanssen skriver i "Veiledende samtaler og hjelpende samtaler i kirken" at mange samtaler i kirken handler om sårbarhet/krise og at utgangspunktet for samtalen er nettopp dette. Disse samtaler kan være preget av asymmetri, "Den profesjonelle samtaleren har et ubetinget ansvar for å opprettholde samtalens fokus, sensurere egne behov og passe på at det sårbare mennesket ikke påføres skade gjennom relasjonen."¹⁴⁷ På den andre siden har ikke profesjonelle samtaler nødvendigvis sårbarhet som utgangspunkt for samtalen. Han bruker veiledning som eksempel, hvor relasjonen i større grad er

¹⁴⁶ Løgstrup, *System og symbol*, 72.

¹⁴⁷ Hans Stifoss-Hanssen, "Veiledende og hjelpende samtaler i kirken," i *Strategier for gjensidighet. Bidrag til utvikling av veiledning i kirkelig grunnutdanning og yrkesliv*, red Marit Bunkholt og Hans Stifoss-Hanssen (Oslo: Det praktisk teologiske seminars skriftserie, 2005), 37.

symmetrisk. Poenget er at den profesjonelle må skjelne mellom samtaler og skjelne mellom profesjonelle samtaler "...og opptre i samsvar med rollens metodiske og etiske krav."¹⁴⁸ Han skiller mellom to perspektiver, hvor det første er "å verne den utsatte som er i en sårbar posisjon" og for det andre "å møte den ikke-utsatte med gjensidighetens åpne metoder."¹⁴⁹

Marit Bunkholt peker på konsekvensene av å ikke skille mellom samtaler. Hun skriver i innledningen til *Møtet med den andre* at alle mennesker er utsatte og sårbare, men presten må se forskjell på de som er spesielt utsatte og sårbare. Hun er kritisk til at konfidenten blir satt i en "hjelpetrengende" rolle.¹⁵⁰ Hun skriver,

Mange konfidenter kjenner seg ikke utsatte, trenger ikke prestens beskyttelse, og trenger heller ikke å beskyttes mot presten. De fleste som snakker med en prest, er mennesker som kan ta vare på seg selv, og som ikke faller til fote for prestens makt.¹⁵¹

De kommer heller med et problem de vil drøfte. Hun skriver "Jeg tror vi må gjenoppdage dette for å unngå en annen type overgrep: å innta en hjelpende rolle overfor noen som slett ikke vil ha eller trenger vår hjelp."¹⁵² Hun mener at møtet med den andre som gjensidig likeverdig er det beste vern mot overgrep.¹⁵³ Stifoss-Hanssen og Bunkholt peker på at presten står i flere ulike samtaler. Samtalens tema og rollene i relasjonen står i sammenheng, her må presten være bevisst. Presten kan ikke forvente en sårbarhet eller utsatthet hos den andre. Det er i seg selv grenseoverskridende. Prester må skjelne mellom samtaler og innta flere roller. Det er noe av det særegne ved presters rolle. Gordon Lynch skriver i *Pastoral Care & Counselling* at prestens arbeid er variert og innebærer mange ulike relasjoner. Problemet er at prester arbeider ustrukturert i form av ulike steder, hjemme hos mennesker, i samtaler før og etter gudstjenester. Det kan ikke settes klare grenser. Han skiller derfor mellom presten som veileder/sjelesørger og presten som en generell omsorgsperson. Hvor presten som omsorgsperson er aktiv innenfor et større område og må ha fleksible grenser. Presten må være fleksibel når det gjelder tid, sted og relasjonens natur og hyppighet i kontakt.¹⁵⁴ Lynchs poeng samsvarer med undersøkelsen *Presterollen* som skriver at det ustrukturerte ved presterollen og arbeidsoppgavene også fører til at presten er tilgjengelig for mennesker døgnet rundt. Likevel er det viktig å poengtere at nettopp fordi presters arbeidsoppgaver foregår i ulike rom, kontekster og ulike former for samtaler må presten forholde seg til grenser. Grenser kan ikke

¹⁴⁸ Stifoss-Hanssen, "Veiledende og hjelpende samtaler i kirken," 40.

¹⁴⁹ Stifoss-Hanssen, "Veiledende og hjelpende samtaler i kirken," 45.

¹⁵⁰ Marit Bunkholt, red. "Innledning: kritisk og interessert møte med Hans Stifoss-Hanssen" i *Møtet med den andre* (Oslo: Det praktisk-teologiske seminars skriftserie, 2007), 13.

¹⁵¹ Bunkholt, "Innledning," 14.

¹⁵² Bunkholt, "Innledning," 14.

¹⁵³ Bunkholt, "Innledning," 15.

¹⁵⁴ Gordon Lynch, *Pastoral Care & Counselling* (London: Sage Publications, 2002), 60-64.

kun være opp til den enkelte. Noen må ha ansvar for å sette grenser og for si hvilke grenser prester skal forholde seg til. Begrepet gjensidighet bidrar til grenseforståelse og peker på hvilke negative funksjoner grenser kan ha som modell i en profesjonell relasjon.

5.2 Grenser som ressurs

Grensebegrepet kan kritiseres, men grenser kan også være en ressurs. Bent Falk skriver i ”Å være der *du* er” at grenser gir kontakt. Grenser er der du slutter og den andre begynner. Han skriver at grenser atskiller, forbinder og definerer. Han skriver at grenser både angir hva noe er og ikke er, ”Grensene lar begge parter fremstå akkurat slik som de *er*, og det henger uløselig sammen med hvem de *ikke* er.”¹⁵⁵ Falks poeng er at grenser handler om egen maktesløshet. Når man som profesjonell innrømmer egen maktesløshet kan det skapes kontakt. Kontakt hindres derimot når man ønsker makt. Han beskriver profesjonell distanse som at det handler om å trekke opp en synlig grense, ikke først og fremst for beskyttelse, men for å skape kontakt. Han skriver at, er man tydelig og klar oppleves grenser som kontakt og ikke avvisning.¹⁵⁶ Jeg leser Falk som at han sier at klare grenser fører til åpenhet, ærlighet og nærhet. I distansen til den andre kan man også oppnå nærhet. Grensene gjør at man ser den andre klarere. Da blir grenser en ressurs i profesjonelle relasjoner.

En som spesifikt trekker frem prester og grenser er Marie M. Fortune. Hun skriver i ”The Joy of Boundaries” i *Boundary Wars* at det er viktig at partene i relasjonen er tydelige på hvem de er i forhold til hverandre og hva målet er. Hun skriver at grenser er en utfordring for prester i menigheter. I menigheter er ikke grenser tydelig definert. Prester har funksjoner både i uformelle og intime kontekster som hjemme hos mennesker eller ved en sykehusseng. Prester skal fungere i ulike roller, som prest, lærer, leder og del av menigheten. I disse kontekster blir man ikke overvåket, ”We lack many of the structural supports that our colleagues in secular helping professions have (for example, structured appointment times, fee for service, supervision, etc.). But this is also the genius of ministry.”¹⁵⁷ Prester har flere muligheter og større frihet til å fungere i ulike kontekster. Hun peker på at prester har mulighet for å følge mennesker gjennom hele livet. Samtidig beskriver hun grenser som begrensning. En begrensning som gir en relasjon form. Grenser blir bestemt ut fra rolle, kulturelle skikker, etiske standarder eller lov. Grenser gir struktur til en relasjon slik at relasjonen kan utvikles og vokse. Grenser kan bidra til tillit, som skaper et trygt rom for

¹⁵⁵ Bent Falk, *Å være der du er - samtale med kriserammede*, 6. utgave (Bergen: Fagbokforlaget, 2013), 26.

¹⁵⁶ Falk, *Å være der du er*, 26-29.

¹⁵⁷ Marie M Fortune, ”The Joy of Boundaries,” i *Boundary Wars: Intimacy and Distance in Healing Relationships*, red. Katherine H. Ragsdale (Ohio: The Pilgrim Press, 1996), 79.

interaksjon og kommunikasjon. På den andre siden beskriver hun at grenser kan fungere som vegger, og kan bli misbrukt i form av makt, kontroll og manipulasjon. Grenser er avgjørende for å takle forholdet mellom makt og sårbarhet.¹⁵⁸ Fortunes perspektiv er først og fremst å beskrive grenser som en ressurs. Fordi grenser er et hjelpemiddel for å organisere og strukturere oss selv, og dermed bidrar grenser til å nå målet eller hensikten.¹⁵⁹ Jeg leser Fortune som at grenser er en ressurs hvis man er klar over oppgaven og formålet. Dette henger sammen med kompetansebegrepet og presters arbeidsoppgave.

Fortune trekker frem en diskusjon om at kirkens mål er å øke menneskers intimitet og fellesskap. Fortune er uenig. Kirkens misjon er å bygge et trosfellesskap som kan erstatte lidelse og ødeleggelse med evangeliets budskap om helbredelse og rettferdighet. Hun skriver at en pastoral relasjon er intim, fordi prest og konfident møtes gjennom temaer som tro og livserfaring. Det betyr ikke at relasjonen er gjensidig intim eller at begge har samme erfaring av relasjonen. Det betyr ikke det samme for presten som for konfidenten. Det hindrer ikke presten i å være involvert, men fokuset skal være på konfidenten.¹⁶⁰ Fortune skriver at prester har hatt en tendens til å unngå grensespørsmål. Det har ført til en illusjon om at egalitære relasjoner er et svar på presters tidligere misbruk av hierarkiske strukturer. Det mener hun er å ikke anerkjenne relasjonen. Hun beskriver det som at prester er passive, men at det har blitt forklart som gjensidighet. Presters prioritet har vært å bli likt. Fortune mener grenser gjør det mulig å være i en relasjon med et annet menneske. Grenser gir form til en relasjon, personlig eller profesjonelt. Når det gjelder prester er ikke grensers funksjon å opprettholde patriarkalsk makt, men grenser brukt rett, gir et rom for konfidenten til å reflektere over egne erfaringer og lære av dem uten å måtte forholde seg til prestens personlige behov.¹⁶¹ Jeg forstår Fortune som at hun ikke ser noen motsetning mellom å være profesjonell kristen og prest. En prest skal fortsatt være profesjonell og opprettholde grenser selv om en relasjon krever at presten er involvert.

For å oppsummere dette kapitlet, er det ulike perspektiver på grenser i profesjonelle relasjoner. Heyward, Greenspan og Bunkholt mener gjensidighet fører til likeverd og nærhet. Stifoss-Hanssen peker på at den profesjonelle må skjelne mellom samtaler. Noen samtaler bør ha fokus på gjensidighet og symmetri, mens andre samtaler krever en asymmetri. Falk og Fortune argumenterer for at et fokus på grenser i profesjonelle relasjoner gir kontakt og struktur. Gjensidighet vektlegger gjensidig avhengighet, nærhet, kontakt og likeverd.

¹⁵⁸ Fortune, "The Joy of Boundaries," 79-80.

¹⁵⁹ Fortune, "The Joy of Boundaries," 82.

¹⁶⁰ Fortune, "The Joy of Boundaries," 82-85.

¹⁶¹ Fortune, "The Joy of Boundaries," 88-90.

Gjensidighet er viktig å trekke frem som et mål i profesjonelle relasjoner, men en profesjonell relasjon er mer enn gjensidighet. Den profesjonelle har et ansvar i kraft av sin kompetanse, et ansvar som ikke gjelder den andre i relasjonen. Falk og Fortune peker på at grenser er en ressurs fordi det krever en distanse å se den andre. Grenser er begrensning, slik at oppgaven står i fokus. Fortune peker på at prester har unngått grensespørsmål. Hun er kritisk til gjensidighet og beskriver det som passivitet. Dette kapitlet viser at det er ulike perspektiver på hvordan man skal takle makt og sårbarhet i profesjonelle samtaler. Kanskje det ikke er ett svar og det vil variere ut i fra hvilken funksjon samtalen har. Det blir et spørsmål om hvordan begrepet grenser blir forstått og brukt.

6. Drøfting: Hva betyr grenser og har grenser en funksjon?

Grenser er et begrep som brukes rettleidende for presters etiske atferd i presters yrkesetikk og profesjonsetikk. Gjennomgående i materialet jeg har undersøkt, er det likevel lite spesifikt om grenser. Det står mest om grenser i litteraturen som trekker frem gjensidighet. Det at det er lite å hente spesifikt om begrepet grenser, betyr ikke at grenser ikke er viktig. Jeg tolker det heller som at grenseforståelse er noe som blir tatt for gitt.

6.1 Hvordan blir begrepet grenser brukt i presters yrkesetikk og profesjonsetikk?

I undersøkelsen har jeg vektlagt Presteforeningens yrkesetiske retningslinjer av 2001 og profesjonsetikk for prester av 2016. Poenget er å vise at grenser og psykiske grenseoverskridelser ikke er tydelige begreper, men grenser brukes likevel som rettleidende for presters praksis. I yrkesetiske retningslinjer av 2001 har presten ansvar for grensesetting og innsikt og evne i å sette grenser. I profesjonsetikk for prester av 2016 har presten respekt for egne og andres grenser. For å undersøke hvordan andre yrkesetiske dokumenter bruker begrepet, har jeg trukket frem sykepleiernes, sosionomenes, lærernes og psykologenes yrkesetikk. I motsetning til presters yrkesetikk og profesjonsetikk brukes ikke begrepet grenser om etisk atferd. Det er likevel noen interessante eksempler å trekke frem fra disse dokumentene. I psykologforeningens etiske prinsipper blir grenser beskrevet som et av flere spenningsfelt som krever fagetiske prinsipper, og et etisk grunnlag som krever refleksjon fordi det ikke finnes ett rett svar. I sosionomenes yrkesetikk blir ikke begrepet grenser brukt, men dokumentet går inn i konkrete situasjoner. De skriver blant annet at diagnostisering eller kategorisering er en skjult form for maktbrukt, som kan oppleves som krenkende. Sosionomene vektlegger også at yrkesutøveren skal anerkjenne at det er brukeren som best

kjenner egen livshistorie. Dette er to punkter som også kan være relevant for presters grenseforståelse, fordi det går rett inn i hva som kan være en psykisk grenseoverskridelse.

Begrepet grenser blir brukt i presters yrkesetikk og profesjonsetikk, men begrepet referer til ulike former for grenser. Respekt for fysiske grenser og verbale grenser. Som innsikt i egne grenser, evne til å sette grenser og ansvar for grensesetting. Grenser referer til presters egne grenser og den andres grenser. Det kommer ikke frem i presters yrkesetikk og profesjonsetikk hvordan den profesjonelle konkret skal forholde seg til grenser i praksis, hvordan man skal se grensen eller hva man gjør hvis man ikke forstår eller oppfatter den andres grense. Hvordan skal prester sette grenser, få innsikt i grenser og hva betyr det egentlig å respektere grenser? Hvilke grenser skal respekteres? Det blir ikke kommentert at grenser ikke kommer av seg selv. Grenser må markeres, det krever aktiv handling av den profesjonelle. Jeg spør om det er sånn at yrkesetikken og profesjonsetikken legger til grunn at prester har en tydelig grenseforståelse? Ruyter peker på at omsorg er noe som ikke bare kan læres, det er en dyd. Spørsmålet er om det også gjelder grenseforståelse? Prester må reflektere over hvilke grenser de selv har, for å kunne forholde seg til den andres grenser. Noen er grenseløse. Andre har strenge og tydelige grenser. Det at grenser er subjektivt er et viktig argument for et felles etisk grunnlag når det gjelder grenser og psykiske grenseoverskridelser for prester. Videre vil jeg forsøke å skille mellom tre ulike grensekategorier for å vise at begrepet har ulike referanser, og at det også gjelder presters yrkesetikk og profesjonsetikk.

6.2 Tre grensekategorier og deres funksjon

Jeg mener man kan sammenfatte hvordan grensebegrepet er brukt i materialet og faglitteraturen i tre ulike kategorier. I den første kategorien brukes grenser for å definere et skille. Grenser definerer hvem noen er og har til hensikt å atskille. Grenser i denne kategorien beskriver ikke det private og indre, men referer til grensen av en ytre intimsone. Grenser beskriver hvor et menneske begynner og slutter. I denne oppgaven er ikke tema fysiske grenser og berøring. Fokus er likevel også de grensene som markerer en sone utenfor mennesket. Når to mennesker går mot hverandre, vil det på et punkt si stopp. Der går den ytre grensen. I faglitteraturen beskriver Torp og Brækken grenser som et skille i en relasjon. Falk beskriver grenser som at de forbinder og definerer. Henriksen og Vetlesen bruker begrepet atskilthet. Grensers funksjon i en ytre sone er å markere, skille og atskille partene i relasjonen. Da markeres en avstand og en distanse som har som funksjon å beskytte partene. En beskyttelse som også gir partene rom og frihet. Et rom som er nødvendig for at forbindelse og

kontakt skapes i relasjonen. For at grenser skal ha en slik funksjon må de markeres. Det er den profesjonelles ansvar å markere grensene.

Den andre kategorien bruker grenser for å beskrive det intime, private og sårbare. Den første kategorien beskriver en sone utenfor mennesket, den andre kategorien beskriver en indre sone. Grenser i en indre sone beskriver at noen kommer for nært inn i det private og intime. Det handler også om beskyttelse som i første kategori, men en beskyttelse av noe mer spesifikt. Det handler om beskyttelse av det som ikke er tilgjengelig og åpent. Innenfor denne kategorien skjer psykiske grenseoverskridelser, ved at man beveger seg inn i den indre sonen uten å være invitert til det. Det kan oppleves som invadering. Invadering kan også være en konsekvens i den første kategorien, men det er en kroppslig invadering, selv om den ikke trenger å være fysisk. Grenser i den indre sonen beskriver hvordan mennesker skal møte hverandre i det intime, sårbare og private. Et møte her kan både føre til ødeleggelse og til hjelp. Løgstrup beskriver den indre sonen gjennom urørlighetssonen. Den profesjonelle står i fare for å trække feil og gå for langt. Det er en del av det å være i menneskelige relasjoner. I motsetning til den ytre sonen er den indre sonen vanskelig å se og forholde seg til. Fordi en samtale er preget av dialog, åpenhet og kommunikasjon. Selv om en samtale er åpen og privat betyr ikke det at alt er tilgjengelig. Samtidig kan det være positivt å krysse grensene i den indre sonen. Det kan bidra til utfordring, hjelp og endring. Profesjonell omsorg er, som Vetlesen poengterte, å trå over grenser til den andres eksistens. Grensers funksjon i en indre sone er å hindre at det intime, private og sårbare blir blottstilt. Presten skal ikke gå inn i det intime og private uten å være invitert. Ikke alt hos den andre er tilgjengelig og ikke alt er åpent. Hvis grenser kan markere nettopp det i en profesjonell samtale, så vil grenser ha den funksjon at det som er tema for samtalen får være i fred og ikke bli forstyrret. Grenser har en funksjon dersom partene selv kan definere grensene i den indre sonen, det er ikke alltid mulig. En grenseoverskridelse kan også først erfares i ettertid. Derfor er det viktig at den profesjonelle har et ansvar for å unngå grenseoverskridelser. Det betyr ikke at grensene er satt. Grensene er dynamiske, de kan endres og utvikles.

Grenser brukes også om en tredje kategori. En kategori som beskriver grenser som en modell for profesjonelle samtaler. Grenser er et system og organisering av samtaler. Her er grenser beskrevet både som en styrke og et hinder. Grenser hindrer når grenser forsterker makt og asymmetri. Grenser er en styrke og ressurs når grenser fungerer som begrensning. Selv om tema i en samtale er intim, er samtalen avhengig av begrensning. Grenser i denne kategorien skal bidra til at partene i en relasjon skal fokusere på oppgaven og målet i samtalen. Et eksempel er hvordan flere yrkesetiske dokumenter bruker grenser for å beskrive

begrensning i kompetanse. Grenser bidrar her med den hensikt å begrense den profesjonelle til å fokusere på oppgaven. Grenser har en funksjon ved å strukturere samtalen og relasjonen. Grenser kan korrigere hvilken rolle presten går inn i, og kan korrigere hvordan presten plasserer kontroll og ansvar. Rollene kan sikre, beskytte og frigjøre. Grenser i denne kategorien fungerer ikke bare som en struktur for selve samtalen, men også for å strukturere rom, tid og sted. En psykisk grenseoverskridelse handler ikke bare om å være invitert inn, men det handler også om hvor og når. Den profesjonelle kan stille private spørsmål som er rett i et lukket rom, men feil i et åpent rom. Presten samtaler både i kirkerommet, på kontor og hjemmebesøk. Det handler om rolleforståelse og situasjonsforståelse. Dette må presten være bevisst. Det er også viktig å trekke frem at grenser kan ha en negativ funksjon i den tredje kategorien. Dette blir tydelig hos Heyward og i begrepet gjensidighet. Heywards kritikk er rettet mot grensemodellen, ikke mot grenser generelt. Hun beskriver grensemodellen som følelsesmessig misbruk. Prester er avhengig av å forholde seg til både grenser og gjensidighet. Gjensidighet kritiserer grenser nettopp for mangelen på ekte nærvær og medmenneskelighet. Derfor må grenser og gjensidighet fungere sammen. Gjensidighet peker på at grenser kan forsterke patriarkalske roller, makt og hierarki. Derfor kan ikke grenser fungere som et fastsatt rammeverk. Grenser trenger ikke være murer, men grenser har en funksjon som dynamiske begrensninger som den profesjonelle må forholde seg til.

Når det i presters yrkesetiske retningslinjer av 2001, står at prester skal ha innsikt og evne i å sette grenser, kan det referere til den andre kategorien. Prester skal vite hva som er å trække inn i den indre sonen. Det at prester skal evne å sette grenser, kan både referere til en ytre og indre sone. At presten har ansvar for grensesetting kan referere til alle tre kategorier, men kanskje først og fremst grensesetting i en ytre sone. I profesjonsetikk for prester av 2016 skal presten respektere egne og andres grenser. Å respektere grenser er helt sentralt både i den ytre og indre sonen. Det er ikke tydelig hva slags grenser det henvises til. Begrepet brukes tydeligere og henviser til flere kategorier i dokumentet fra 2001. Det som mangler i Presteforeningens yrkesetikk og profesjonsetikk er å bruke grenser som en begrensning for den profesjonelles ansvar og mandat. Alle tre kategoriene er viktige i profesjonelle samtaler. Faren er hvis grenser henviser til ulike grensekategorier uten at det blir forklart og tydeliggjort. Eller at grensebegrepet skal favne alle kategoriene. Det gir ingen konkret forståelse av grenser. Grenser kan ikke fungere som et generelt begrep som brukes med den funksjon å beskytte partene i profesjonelle samtaler, uten å si hvordan, hvor eller hvorfor.

6.3 Psykiske grenseoverskridelser

Til nå har jeg sett at grenser fungerer innenfor tre ulike kategorier, og at grenser både har en positiv og negativ funksjon. Det som ikke kommer frem er begrepet psykiske grenseoverskridelser. Grenser kan misbrukes og tråkkes over. Konsekvensene kan være ødeleggelse og skade. Begrepet psykiske grenseoverskridelser blir ikke brukt eller nevnt i materialet eller faglitteraturen. Det er skrevet lite om alvorlige konsekvenser av å krysse psykiske grenser. I definisjonen av psykiske grenseoverskridelser beskriver jeg psykiske grenseoverskridelser som å krysse en usynlig grense uten at den andre har tillatt eller invitert til det. Torp og Brækken beskriver det å overskride en grense som en krenkelse. Det å krenke defineres som å ikke respektere. Å ikke respektere beskriver ingen konsekvenser. Løgstrup beskriver det å forsøke å kontrollere den andres reaksjon som en grenseoverskridelse. Det er to ulike forståelser av grenseoverskridelse. Det å kontrollere handler om å bruke makt ovenfor den andre. Å ikke respektere kan være alt fra å ikke anerkjenne til å snakke nedsettende.

Å krysse en grense blir gjennomgående beskrevet med to ord, krenkelser og invadering. Det er to viktige konsekvenser av psykiske grenseoverskridelser. I begrepet krenkelser ligger det også at grenser er overskredet. Begrepene beskriver noe av det samme. Psykiske grenseoverskridelser beskriver at det å krysse en grense har konsekvenser, ved at noe faktisk er overskredet. En krenkelse beskriver tydeligere selve konsekvensen, ved at det er noe i personen som er krenkt. En krenkelse kan være å bli såret, samtidig som en krenkelse kan være svært alvorlig. En krenkelse er subjektiv i form av at det er noe som spesifikt påvirker en person, som ikke trenger å være en krenkelse for en annen. Det holder ikke å beskrive en krenkelse som å ikke bli respektert. En krenkelse er en alvorlig grenseoverskridelse. Samtidig kan en psykisk grenseoverskridelse være nødvendig og ha en positiv funksjon i en profesjonell samtale. En krenkelse er kun negativt.

Begrepet psykiske grenseoverskridelser er vidt og vil favne grenseoverskridelser som både er alvorlige og mindre alvorlige. Presten kan utføre en psykisk grenseoverskridelse uten å være klar over det. Poenget i denne oppgaven er å trekke frem at en psykisk grenseoverskridelse kan ha negative konsekvenser. Det gjør at presten må være bevisst i samtaler og presten må være klar over egne motiver. En psykiske grenseoverskridelser kan være at den profesjonelle snakker nedsettende eller nedlatende til den andre. Den andre kan kjenne seg kontrollert, manipulert og angrepet av den profesjonelle. Psykiske grenseoverskridelser kan føre til at den andre kjenner seg ydmyket, mindreverdige eller såret. Psykiske grenseoverskridelser i en profesjonell relasjon kan også være at den andre kjenner seg definert, karakterisert eller plassert i en rolle. Profesjonsetikk for prester av 2016

beskriver at presten skal ha respekt for verbale grenser. En psykisk grenseoverskridelse er ikke bare knyttet til det verbale i form av ord. Vel så viktig er kroppsholdning, blikk, det som blir oversett eller forblir usagt. En psykisk grenseoverskridelse kan også være passiv. Ved at den profesjonelle ikke går over grensen og den andre blir ikke tatt på alvor eller blir såret. Målet kan derfor ikke være at grensen aldri skal krysses, men det handler om å se grensen og være bevisst hvordan man som profesjonell skal forholde seg til den. I motsetning til fysiske grenseoverskridelser kan ikke utgangspunktet være at prester aldri kan begå psykiske grenseoverskridelser, det er et umulig krav. Psykiske grenseoverskridelser handler i bunn og grunn om hva som er greit og hva som ikke oppleves greit av den andre. Samtidig er det viktig at den profesjonelle selv har en trygghet og klarhet i hva en psykisk grenseoverskridelse er. Torp og Brækken skrev at en krenkelse defineres av den som har opplevd det selv. Det tydeliggjør ikke at hva den andre opplever som grenseoverskridende ikke trenger å samsvare med hva den profesjonelle mener er en psykisk grenseoverskridelse. Noen er mer sårbare. De kan føle seg ydmyket, krenket eller tro at den profesjonelle snakker nedsettende. Derfor er det viktig at den profesjonelle også har kompetanse på hva psykiske grenseoverskridelser er. En psykisk grenseoverskridelse kan ikke bare avgjøres av den andre.

Når blir en psykisk grenseoverskridelse et psykisk overgrep? Hvis man bruker krenkelse som eksempel, kan et menneske føle seg krenket uten at det betyr at det er et psykisk overgrep. Eller et menneske kan føle seg invadert uten at det er en invadering som skader. Selv om den andre i en profesjonell samtale har en negativ reaksjon og opplevelse av at grenser er overskredet, betyr ikke det at personen er skadet. En skade må være noe mer, samtidig kan ikke kravet være en varig skade. Et psykisk overgrep kan være at den andre blir skadet, ødelagt og misbrukt, der og da eller langvarig. I motsetning til en psykisk grenseoverskridelse, må det være en objektivitet i et psykisk overgrep. Torp og Brækken definerte overgrep som mishandling, at man med makt påfører et annet menneske skade eller begrenser det frihets mot deres vilje. Deres eksempel på et psykisk overgrep er å rope stygge ting. Hvis man roper stygge ting er man kanskje i større grad klar over at man trækker over noen grenser, enn hvis man spør noen et upassende intimt spørsmål. En psykisk grenseoverskridelse beskrives som at den profesjonelle kan ha gode hensikter, men det går likevel galt. Et psykisk overgrep er mer alvorlig enn en psykisk grenseoverskridelse. Samtidig kan både et psykisk overgrep og en psykisk grenseoverskridelse beskrives som manipulasjon, misbruk og kontroll. En psykisk grenseoverskridelse kan, like mye som et psykisk overgrep, være noe den andre tar skade av. Det må likevel være et skille, fordi psykiske grenseoverskridelser er en del av menneskelige relasjoner. Psykiske overgrep kan ikke være

det. Sagt på en annen måte, et psykisk overgrep vil også alltid være en psykisk grenseoverskridelse. En psykisk grenseoverskridelse er ikke alltid et psykisk overgrep.

Grenser, psykiske grenseoverskridelser og psykiske overgrep er begreper som går over i hverandre. Det er problematisk når noen sier at psykiske grenseoverskridelser er noe som hører livet til, mens andre vil beskrive en slik erfaring som et psykisk overgrep. Det er vanskelig å definere fordi det handler om subjektive reaksjoner. Det som er viktig å poengtere er at en psykisk grenseoverskridelse kan ha negative konsekvenser og kan føre til skade hos den andre, selv om presten har gode hensikter. Samtidig er det viktig å trekke frem at idealet for å hindre psykiske grenseoverskridelser ikke er en prest som sitter på god avstand, distansert og nøytral ovenfor den andre. I en profesjonell relasjon skal presten være tilstede og delaktig. Det gjør at faren for psykiske grenseoverskridelser alltid vil være der. Det krever mer refleksjon om psykiske grenseoverskridelser og hva som gjør en psykisk grenseoverskridelse til et psykisk overgrep.

6.4 Sammenheng grenser og kompetanse?

Psykiske grenseoverskridelser er et vidt begrep. Det er både umulig og lite hensiktsmessig og komme med en definisjon eller sette klare regler for hva som er en psykisk grenseoverskridelse. Likevel må prester ha et etisk grunnlag, og det mener jeg må ses i sammenheng med presters kompetanse. Kompetanse gir en viss tilgang til den andre, som viser til den profesjonelles oppgave og mandat. Urørlighetssonen beskriver stedet for hvor en psykisk grenseoverskridelse kan skje. Det finnes ikke ett svar på hvordan den profesjonelle skal forholde seg til urørlighetssonen. Går den profesjonelle utenfor sitt mandat eller inviterer seg selv inn i urørlighetssonen, så er det en psykisk grenseoverskridelse. Fortune bruker begrepet begrensning for å beskrive at grenser må brukes rett. Det mener jeg er en god beskrivelse. Hvis den profesjonelle i møte med den andre er bevisst hvilken begrensning som ligger i relasjonen og i tema for samtalen, vil det kunne bidra til å hindre psykiske grenseoverskridelser, som for eksempel invadering. Ut i fra undersøkelsen av sykepleiernes, sosionomenes, lærernes og psykologenes yrkesetikk er det tydelig at presters yrkesetikk og profesjonsetikk mangler et punkt om å kjenne grenser for egen kompetanse. Hvis kompetanse skal være grunnlaget for å kunne si noe mer om hvilke grenser som gjelder prester, så må kompetansebegrepet være klarere. Jeg savner en tydeligere refleksjon om kompetansen utdanningen gir og den kompetansen som kreves i praksis.

For å kunne si noe konkret om presters kompetanse har jeg trukket frem begrepet fortolkning. Presters faglige kompetanse er språk, historie, Bibelfag, tekstlesing og

hermeneutikk. Utdannelsen utsyrer studentene med en faglig kompetanse. En faglig kompetanse som undersøkelsen *Moderne prester* peker på at er særegen for prester. Når det gjelder anvendelsen av presters kompetanse har jeg sett at prester er forkynnere, forvaltere og fortolkere. Dette gir ingen tydelig beskrivelse av arbeidsoppgaver i samtale med mennesker. Bispemøtet mener at prester skal bruke sin fortolkningskompetanse til å formidle kirkens budskap i møte med en kritisk tenkende samtid. Presten skal representere en kirke som er en ressurs når det gjelder religiøse, kulturelle og samfunnsmessige utfordringer. Presten kan dermed forstås som en slik ressurs. Bispemøtet beskriver ikke konkrete arbeidsoppgaver, men det kommer likevel frem hvordan presten skal bruke den faglige kompetansen. En kompetanse som dreier seg både om fortolkning og formidling.

I presters profesjonsetikk av 2016 blir presten beskrevet som en livstolker, når det gjelder forkynnelse og ritualer. Presten er en fortolker av verden, mennesket og livet. Å fortolke er å analysere, definere og kategorisere. Presten skal ikke analysere, definere eller kategorisere mennesker. Fortolkning som metode handler også om å se noe fra flere sider eller perspektiver, undersøke og være åpen. Prester har kompetanse på å sette fortolkninger opp mot hverandre, sammenligne og konkludere. En fortolkningskompetanse som må brukes i vår samtid og kontekst. Fortolkningskompetanse handler også om toleranse, aksept og respekt i møte med mennesker, tradisjoner og tro. Hvorfor kommer det ikke tydeligere frem at presten er en fortolker, forkynner og forvalter i profesjonsetikk for prester av 2016? Det er som at det mangler et ledd. Et ledd som forklarer overgangen fra det å være en god fortolker til å være en god samtalepartner. Profesjonsetikk for prester av 2016 vektlegger at presten arbeider i møte med den andre. Utdanningsinstitusjonene er på den andre siden ikke tydelige på at presten arbeider i møte med den andre. Kompetanse på det å møte den andre er ikke en tydelig del av utdannelsen. Jeg stiller spørsmål ved hvilke konsekvenser det kan ha for prester i møte med mennesker? Hvis presten er en samtalepartner som bygger tillit og er tilstede for andre og tilbyr nærvær. Så er presten en omsorgsperson som er tett på andre mennesker. Det krever en tydelig forståelse av hva det vil si å være en profesjonell, og her mener jeg grenseforståelse må være et tydeligere kompetansefelt for prester.

Det at presten arbeider og samtaler med mennesker er helt selvsagt. Det er hva man forventer av en prest, både som leder, forkynner og i private samtaler. Det samsvarer også med undersøkelsene *Presterollen* og *På tilliten løs*. Prester arbeider med eksistensielle og religiøse spørsmål, kriser, sorg og konflikter. Samtidig er ikke presten psykolog, lærer, sykepleier eller sosionom. Man kan argumentere for at presten må ha noen egenskaper og ferdigheter innenfor alle disse feltene og flere, men det gir likevel ikke et tydelig mandat. Det

holder ikke at prester er menneskeorientert, empatiske og forkynner nestekjærlighet. Det er selvfølgelig helt nødvendig i arbeidet med mennesker, men prestens rolle i samtale med mennesker trenger også å forankres i et mandat. Presten har makt, og den makten må brukes rett. Makten må være åpen og tydelig. Det kan makten først være når makten forstås i lys av oppgaven og mandatet den profesjonelle har. Så kan motargumentet være at profesjonsstudiet i teologi er et dannelsesstudium, som i tillegg til faglig kunnskap handler om at studentene utvikler personlighet og moralsk holdning. Kompetanse handler også om erfaring og lære i praksis. Det handler om holdninger og ferdigheter. Holdninger og ferdigheter som studentene kan få gjennom studiet, men også gjennom praksis. I samtaler vil presten få erfaring med grensesetting, og presten vil tråkke feil og også gjøre rett. Jeg stiller likevel spørsmål ved om det holder når det gjelder grenseforståelse? Det handler om at når presten arbeider i praksis må det være en faglig kompetanse om grenser som er grunnlaget. Grenseforståelse kan ikke kun være erfaringsbasert og avgjøres av den enkelte prest. Det må være et objektivt grunnlag som gjelder alle prester. I min undersøkelse finner jeg ikke et slikt grunnlag for kompetanse om grenser.

Jeg har argumentert for at det er viktig å reflektere over presters kompetansebegrensning for å unngå psykiske grenseoverskridelser. Like mye som en begrensning definerer hva prester ikke har mandat til, vil begrensning også bidra til å definere hva som *er* presters mandat og kompetanse. Jeg mener at presters kompetanse på ritualer kan fungere som et verktøy for å hindre grenseoverskridelser i samtaler. Poenget i denne undersøkelsen er å peke på at presters oppgave og mandat, i motsetning til sykepleiere, psykologer, sosionomer og lærere, er uklar. Jeg mener en inngang til det å forene det faglige og praktiske er liturgiske verktøy. Prester har kompetanse på å omsette følelser til ritualer. Prester skal ikke behandle, være terapeuter, eller komme med svar. Prester har andre verktøy, som lystenning, stillhet, bønn og tekstlesning. Her ligger også presters teologiske kompetanse. Den faglige og teoretiske kompetansen får et annet uttrykk gjennom ritualer og liturgi. Prester må i samtaler være bevisst på hva som går utenfor eget mandat. Når presten ikke lenger har kompetanse på samtalens tema må en grense settes, eller presten må være åpen om egen begrensning. Det betyr ikke at prester ikke er gode samtalepartnere. Når prester møter begrensningen for egen kompetanse har prester helt andre verktøy og ressurser enn andre profesjonelle omsorgspersoner. Prester har mulighet til å bruke kirkerommet, liturgien og stillhet. Prester har også gjennom ritualer mulighet til å gjøre noe fysisk og praktisk når presten ikke lenger har kompetanse til å uttale seg, eller når ordene ikke lenger strekker til. Prester kan trekke inn en annen dimensjon i samtalen, det guddommelige og hellige. Prester

forvalter noe større, som Paul Leer-Salvesen kommenterte. Det vil absolutt ikke være riktig i alle samtaler, og det vil kunne være en grenseoverskridelse å bruke ritualer, men her mener jeg noe av prestens mandat likevel ligger. På en slik måte blir presters praksis i møte med mennesker forankret i det å være prest. Her mener jeg også noe av prestens styrke ligger. Jeg mener ritualene representerer en kontaktflate mellom teori og praksis. Der presten kan bruke fortolkningskompetansen på en slik måte at den er forankret i den faglige kompetansen. Prester kan operere i gråsonen av andre profesjoner som psykologer eller sosionomer. I møte med faglige begrensninger mener jeg det er viktig å heller fokusere på presters styrke og særegne kompetanse. Som Huse skrev, skal en prest først og fremst være prest og teolog.

Kompetanse handler også om kompetanse på profesjonsetikk. Det er viktig å kommentere at referanser til Bibelen og Guds ord som innholdsbestemmende for yrkesetikk og profesjonsetikk ikke holder. Å være religiøs leder gir ingen spesifikk forståelse av profesjonsetikk og grenseforståelse. Profesjonsetikk for prester av 2016 har valgt å skape et positivt bilde av presten. Dokumentet vil vekke og bevisstgjøre, som Lingås beskrev, en *evokativ funksjon*. PRES skriver også at det nye dokumentet skal være noe andre skal kunne måle prester på. Spørsmålet er hvordan man skal kunne kritisere og måle en prest ut fra et positivt bilde. Hvem har ansvaret for å trekke frem hva dårlig praksis er? Lingås skrev at konkrete regler og retningslinjer kan ha som konsekvens at yrkesutøveren slutter å tenke selv. Men er alternativet ingen konkrete retningslinjer? Hva slags bilde skaper det av presten? Det er et presteideal som kan være vanskelig å forholde seg til, fordi det ikke speiler virkeligheten. For å reflektere over profesjonsetikk må det være en konkret inngang. Yrkesetiske og profesjonsetiske dokumenter burde ha som mål og fungere som et verktøy. Et nytt profesjonsetisk dokument kan være verdiskapende, samtidig kan ikke dette dokumentet fungere alene. Dokumentet krever refleksjon, eksempler og overføring til presters praksis. Et arbeid som også må gjøres ved utdanningsinstitusjonene. Utdanningsinstitusjonene kan ikke si at profesjonsetikk og yrkesetikk er grunnleggende i utdannelsen uten å fokusere på det eksplisitt. Et seksårig profesjonsstudie kan ikke argumentere med at kompetanse på grenser og psykiske grenseoverskridelser naturlig vil følge av erfaring og dannelse gjennom studiet. Svaret er ikke at prester skal få grenseforståelse gjennom et profesjonsetisk dokument, men profesjonsetikken kan fungere som et verktøy, en forankring og inngang til grenseforståelse.

For å oppsummere drøftingskapitlet har jeg først forsøkt å sammenfatte og drøfte hvordan grenser blir brukt og satt opp tre ulike kategorier, ytre grenser, indre grenser og grenser som modell for profesjonelle relasjoner. Jeg mener grenser har en viktig funksjon i profesjonelle relasjoner når grenser bidrar til beskyttelse, struktur og begrensning. Min

undersøkelse viser at konsekvenser av psykiske grenseoverskridelser ikke blir trukket frem. Her mener jeg det kreves mer refleksjon. Min undersøkelse peker på at det er vanskelig å beskrive spesifikke grenser for prester i profesjonelle samtaler, uten å ta utgangspunkt i presters kompetanse. Jeg peker på at presters faglige og praktiske kompetanse kan forenes i ritualer. Her har prester en spesifikk kompetanse. En kompetanse som kan brukes som ressurs i samtaler og det kan bidra til begrensning. Kompetansebegrepet ved utdanningsinstitusjonene vektlegger ikke møte med den andre, samtidig som Presteforeningens dokumenter både forventer og vektlegger at prestens arbeid er i møte med den andre. En vektlegging på grenseforståelse i profesjonelle samtaler og et tydeligere kompetansebegrep vil gi trygghet og en forankring som er viktig for å unngå psykiske grenseoverskridelser. Det handler om å sikre at prester har et grunnlag når det gjelder profesjonsetiske problemstillinger, som grenseforståelse.

7. Avslutning

Denne oppgaven har gjennom en eksplorativ metode undersøkt begrepene grenser, psykiske grenseoverskridelser og kompetanse i lys av presters profesjonsetikk. Målet har vært å komme med noen innspill på et felt det er skrevet lite om. Det er skrevet lite om presters grenseforståelse og spesifikke kompetanse i møte med mennesker. Mitt hovedfunn er at for å kunne beskrive grenser og psykiske grenseoverskridelse i presters profesjonsetikk, må det ses i sammenheng med presters spesifikke kompetansebegrep. Jeg har undersøkt hvordan begrepene grenser, psykiske grenseoverskridelser og kompetanse blir brukt i Presteforeningens yrkesetiske retningslinjer av 2001 og profesjonsetikk for prester av 2016. Jeg har sett på hvordan begrepet blir brukt i de yrkesetiske dokumentene til sykepleiere, psykologer, sosionomer og lærere. Videre har jeg undersøkt kompetansebegrepet og trukket frem presten som fortolker, forkynner og forvalter. Jeg har sett på tre undersøkelser som sier noe om presters egen forståelse av rolle og kompetanse. Videre har jeg trukket frem utdanningsinstitusjonene, og sett på deres vektlegging av profesjonsetikk og hvordan de bruker kompetansebegrepet. Jeg har sett på grunnleggende trekk ved profesjonelle omsorgsrelasjoner og fokusert på urørlighetssonen, makt, tillit og profesjonell omsorg. Jeg har sett på ulike perspektiver på grenser i profesjonelle samtaler og spesifikt trukket frem gjensidighet som modell. En modell som er et alternativ til en modell som fokuserer på grenser. Til slutt har jeg sammenfattet at begrepet grenser blir brukt innenfor tre ulike kategorier, ytre grenser, indre grenser og grenser som modell for profesjonelle samtaler.

Grensers funksjon må ses i lys av kategoriene. Jeg mener at konsekvenser av psykiske grenseoverskridelser ikke er tydelig i faglitteraturen, her kreves det mer refleksjon. Jeg mener at for å tydeliggjøre hva grenser og psykiske grenseoverskridelser er for prester, må det knyttes til presters spesifikke kompetanse. En kompetanse som må forene utdanningskompetansen og kompetansen som forventes og kreves i presters arbeid. Det må være et felles etisk grunnlag for hvordan prester skal forholde seg til grenser og psykiske grenseoverskridelser. Antagelsen om at dette er noe ”man forstår” må byttes ut med faktisk refleksjon. Presteforeningen kan bidra til tydeliggjøring og definering.

Utdanningsinstitusjonene må fokusere på temaet. Den norske kirke som arbeidsgiver har et ansvar, og særlig et ansvar for å tydeliggjøre presters kompetanse, og mangel på kompetanse, i samtale med mennesker. Grenser krever refleksjon og innsikt, men noen må ha ansvar for å trekke dette videre. Hva grenser og psykiske grenseoverskridelser er, kan ikke avgjøres kun av den enkelte prest eller være opp til den enkelte prest å forstå.

8. Kilder

8.1 Litteraturliste

Almås, Kirsten, Anne-Lise Brodtkorb, Anne Dalen, Rosemarie Køhn og Grete Tobiassen.

Presterollen: En kvalitativ intervjuundersøkelse om det å være prest i Den norske kirke. Trondheim: Tapir, 1989.

Brækken, Gaute. ”Når makt spiller inn” i *Grenser som skaper: Hvordan møte utsatte og sårbare ungdommer i trosopplæringen*, redigert av Elisabeth Torp og Gaute

Brækken. Oslo: IKO-forlaget, 2010.

Bunkholt, Marit, red. ”Innledning: kritisk og interessert møte med Hans Stifoss-Hanssen” i

Møtet med den andre. 7-15. Oslo: Det praktisk-teologiske seminars skriftserie nr.13, 2007.

Bunkholt, Marit. ”Makten og samtalen”. *Tidsskrift for sjelesorg 1* (2011): 4-15.

Bunkholt, Marit. ”Veiledning og gjensidighet” i *Strategier for gjensidighet: Bidrag til utvikling av veiledning i kirkelig grunnutdanning og yrkesliv*, redigert av Marit

Bunkholt og Hans Stifoss-Hanssen. 15-32. Oslo: Det praktisk teologiske seminars skriftserie, 2005.

Christoffersen, Svein Aage. *Handling – person – samfunn: Innføring i etikk for helse- og sosialfagene.* 2.utgave. Oslo: Universitetsforlaget, 2005.

Christoffersen, Svein Aage. *Handling og dømmekraft: etikk og menneskesyn i lys av en kristen kulturarv.* 2.utgave. Oslo: Universitetsforlaget, 2012.

Christoffersen, Svein Aage, red. ”Profesjoner og profesjonsetikk – hva er det?” i

Profesjonsetikk: om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker. 2.utgave. 18-43. Oslo: Universitetsforlaget, 2011.

- Christoffersen, Svein Aage, red. "Profesjonsetikk som dømmekraft" i *Profesjonsetikk: om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*. 2.utgave. 65-88. Oslo: Universitetsforlaget, 2011.
- Christoffersen, Svein Aage, red. "Urørlighetssonen – grenser og overgrep" i *Profesjonsetikk: om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker*. 2.utgave. 89-108. Oslo: Universitetsforlaget, 2011.
- Dokka, Trond Skard. *Som i begynnelsen: Innføring i kristen tro og tanke*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 2000.
- Falk, Bent. *Å være der du er - samtale med kriserammede*. 6.utgave. Bergen: Fagbokforlaget, 2013.
- Fortune, Marie M. "The Joy of Boundaries" i *Boundary Wars: Intimacy and Distance in Healing Relationships*, redigert av Katherine H. Ragsdale. 78-95. Ohio: The Pilgrim Press, 1996.
- Greenspan, Miriam. "Out of Bounds" i *Boundary Wars: Intimacy and Distance in Healing Relationships*, redigert av Katherine H. Ragsdale. 129-136. Ohio: The Pilgrim Press, 1996.
- Grevbo, Tor Johan S. "Yrkesetikk for prester: Noen pastoralteologiske og pastoralpsykologiske synspunkter" i *Yrkesetikk for prester*, redigert av Egil Morland. 39-59. Oslo: Den norske kirkes presteforening, 1997.
- Grimen, Harald. "Profesjonsetikken sitt grunnlag." Høgskolen i Oslo og Akershus. SPS arbeidsnotat nr.6-2005. Oppsøkt 06.04.2016.
<http://www.hioa.no/Om-HiOA/SPS/filer-sps/arbeidsnotater/6-2005-Grimenprofesjonsetikken-sitt-grunnlag>
- Henriksen, Jan Olav og Arne Johan Vetlesen. *Nærhet og distanse: Grunnlag, verdier og etiske teorier i arbeid med mennesker*. 2.utgave. Oslo: Gyldendal akademisk, 2000.

Heyward, Carter. *When boundaries betray us: beyond illusions of what is ethical in therapy and life*. New York: Harper Collins Publishers, 1993.

Huse, Morten, red. *Prest og ledelse*. Oslo: Verbum, 2000.

Leer-Salvesen, Kjartan. *På tilliten løs? En studie av læreres og presters skjønnsutøvelse i spenningen mellom taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt*. Ph.d. avhandling. Kristiansand: Trykkeriet Universitetet i Agder og Høgskulen i Volda, 2016.

Leer-Salvesen, Paul. *Moderne prester*. Oslo: Verbum, 2005.

Lingås, Lars Gunnar. *Etikk og verdivalg i helse og sosialfag*. 3.utgave. Oslo: Gyldendal akademisk, 2000.

Lingås, Lars Gunnar. *Over andres dørstokk: Yrkesetikk i arbeid hjemme hos klienter og pasienter*. 3.utgave. Oslo: Kommuneforlaget, 2005.

Lynch, Gordon. *Pastoral Care & Counselling*. London: Sage Publications, 2002.

Løgstrup, Knud E. *Den etiske fordring*. 2.utgave. København: Gyldendal, 1995.

Løgstrup, Knud E. *System og symbol: Essays*. København: Gyldendal, 1982.

Morland, Egil, red. "Føreord: Ære, makt og rikdom" i *Yrkesetikk for prestar*. 5-7. Oslo: Den norske kirkes presteforening, 1997.

Morland, Egil, red. "Yrkesetisk codex – nokre refleksjonar" i *Yrkesetikk for prestar*. 123-131. Oslo: Den norske kirkes presteforening, 1997.

Nortvedt, Per. "Profesjonell omsorg – dyd eller ferdighet?" i *Omsorgens tvetydighet – egenart, historie og praksis*, redigert av Knut W.Ruyter og Arne Johan Vetlesen. 41-65. Oslo: Gyldendal akademisk, 2001.

- Nortvedt, Per. "Profesjonsetikkens grunnlag." Høgskolen i Oslo og Akershus. SPS arbeidsnotat nr. 7-2005. Oppsøkt 06.04.2016.
<http://www.hioa.no/eng/About-HiOA/SPS/filer-sps/arbeidsnotater/7-2005-Nortvedt-profesjonsetikkens-grunnlag>
- Ruyter, Knut W. "Omsorg i praksis – ideer og problemer i fortid og nåtid" i *Omsorgens tvetydighet – egenart, historie og praksis*, redigert av Knut W.Ruyter og Arne Johan Vetlesen. 66-89. Oslo: Gyldendal akademisk, 2001.
- Skjevesland, Olav. "Prestens yrkesetikk i pastoralteologisk perspektiv" i *Yrkesetikk for prestar*, redigert av Egil Morland. 23-37. Oslo: Den norske kirkes presteforening, 1997.
- Stifoss-Hanssen, Hans. "Seksuelle overføringer i sjelesorg" i *Møtet med den andre*, redigert av Marit Bunkholt. 59-69. Oslo: Det praktisk-teologiske seminars skriftserie nr.13, 2007.
- Stifoss-Hanssen, Hans. "Veiledende og hjelpende samtaler i kirken" i *Strategier for gjensidighet: Bidrag til utvikling av veiledning i kirkelig grunnutdanning og yrkesliv*, redigert av Marit Bunkholt og Hans Stifoss-Hanssen. 33-48. Oslo: Det praktisk teologiske seminars skriftserie, 2005.
- Thorbjørnsen, Svein Olaf. "Nyere yrkesetisk tenkning i Norge – innhold og profil" i *Yrkesetikk for prestar*, redigert av Egil Morland. 9-19. Oslo: Den norske kirkes presteforening, 1997.
- Torp, Elisabeth og Gaute Brækken, red. *Grenser som skaper: Hvordan møte utsatte og sårbare ungdommer i trosopplæringen*. Oslo: IKO-forlaget, 2010.
- Vetlesen, Arne Johan. "Omsorg – mellom avhengighet og autonomi" i *Omsorgens tvetydighet – egenart, historie og praksis*, redigert av Knut W.Ruyter og Arne Johan Vetlesen. 27-40. Oslo: Gyldendal akademisk, 2001.

8.2 Andre kilder

Bispemøtet. "Prest og kompetanse." Nasjonal kompetanseutviklingsplan for prester i Den norske kirke. 2015-2020. Fastsatt oktober 2014. Oppsøkt 22.07.2016.

<https://kirken.no/globalassets/kirken.no/bispemotet/2014/dokumenter/kompetanseplaner/prestkompetanse.pdf>

Det praktisk-teologiske seminar. "Pastorallære." Revidert 29.05.2013.

<http://www.praktikum-pts.no/fagfelt/pastoral/>

Det praktisk-teologiske seminar. "Studieplan." Publisert 14.01.2016.

<http://www.praktikum-pts.no/studier/studieplan/studieplanpts-v2016.pdf>

Det teologiske fakultet. "Oppbygning og gjennomføring." Revidert 24.05.2016.

<http://www.uio.no/studier/program/teologi-prof/oppbygging/>

Det teologisk fakultet. "Profesjonsstudiet i teologi: Hva lærer du." Revidert 31.03.2016.

<http://www.uio.no/studier/program/teologi-prof/hva-lerer-du/>

Det teologiske fakultet. "Profesjonsstudiet i teologi: Hvorfor velge dette programmet?." Revidert 31.03.2016.

<http://www.uio.no/studier/program/teologi-prof/hvorfor-velge/>

Det teologiske menighetsfakultet. "Emnekatalog TEOL 1510." Oppsøkt 10.05.2016.

<http://www.mf.no/emnekatalog?mode=emne&idnr=TEOL1510>

Det teologiske menighetsfakultet. "Emnekatalog TEOL 5420." Oppsøkt 10.05.2016.

<http://www.mf.no/emnekatalog?mode=emne&idnr=TEOL5420>

Det teologiske menighetsfakultet. "Emnekatalog TEOL 5580." Oppsøkt 10.05.2016.

<http://www.mf.no/emnekatalog?mode=emne&idnr=TEOL5580>

Det teologiske menighetsfakultet. "Emnekatalog TEOL 5530." Oppsøkt 10.05.2016.

<http://www.mf.no/emnekatalog?mode=emne&idnr=TEOL5530>

Det teologiske menighetsfakultet. ”Programoppbygning profesjonsstudiet i teologi ved Menighetsfakultetet.” Oppsøkt 06.05.2016.

<http://www.mf.no/studier/profesjonsstudiet-teologi>

Fellesorganisasjonen. ”Yrkesetiske grunnlagsdokument for barnevernpedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere.” *Stå opp for trygghet*. Vedtatt på FOs 6.kongress – mars 2015. Oppsøkt 16.04.2016.

https://www.fo.no/getfile.php/01%20Om%20FO/Hefter%20og%20publikasjoner/Yrkesetisk%20grunnlagsdokument_2015.pdf

Misjonshøgskolen VID. ”Profesjonsstudiet i teologi.” Oppsøkt 06.05.2016.

http://www.mhs.no/uploads/2016-01-11_profesjonsstudiet-i-teologi-2015-16_-_kft_001.pdf

Norsk psykologforening. ”Etiske prinsipper for nordiske psykologer.” Vedtatt Psykologforeningens landsmøte i 1998. Oppsøkt 08.02.2016.

<http://www.psykologforeningen.no/medlem/etikk/etiske-prinsipper-for-nordiske-psykologer>

Norsk sykepleierforbund. ”Yrkesetiske retningslinjer for sykepleiere.” Vedtatt Forbundsstyret i NSF 9.august 2011. Oppsøkt 08.02.2016.

https://www.nsf.no/Content/785285/NSF-263428-v1-YER-hefte_pdf.pdf

Presteforeningen. ”Diskusjonsnotat om profesjonsetikk.” Sentralstyret og PRES i

Presteforeningen. Oppsøkt 01.06.2016. <http://ny.prest.eyego.no/wp-content/uploads/sites/3/2016/04/Diskusjonsnotat-profesjonsetikk.pdf>

Presteforeningen. Utkast ”Profesjonsetikk for prester.” Utarbeidet av Prosjektgruppe for etikk og samfunn (PRES). 2013-2016. Oppsøkt 01.06.2016. <http://ny.prest.eyego.no/wp-content/uploads/sites/3/2016/04/Profesjonsetikk-mars16.pdf>

Presteforeningen. ”Yrkesetiske retningslinjer.” Vedtatt Hovedstyremøte 30.mai 2001. Oppsøkt 15.01.2016.

<http://www.prest.no/wp-content/uploads/sites/2/2012/05/Yrkesetiske-retningslinjer.pdf>

Presteforeningens arkiv i Oslo. "Misjonshøgskolens høringsuttalelse til Yrkesetiske retningslinjer." Rektor Øyvind M. Eide og undervisningsleder Einar Engebretsen. Stavanger 10.mai 2000. Arkiv 066.43.

Presteforeningens arkiv i Oslo. "Referat fra møte om utkast til Yrkesetiske retningslinjer." 03.05.2000. Referent Gunnar Heiene. Arkiv 066.431.

Presteforeningens arkiv i Oslo. "Tilbakemelding angående Yrkesetiske retningslinjer." Agder Stiftstyre ved Øystein Reinhardtsen. Arendal 15.februar 2001. Arkiv 066.43.

Presteforeningens arkiv i Oslo. "Tilstandsrapport 14.mars 2001 med utkast til Yrkesetiske retningslinjer." 20.11.2000. Sendt fra Presteforeningen og Morten Fleischer. Arkiv 066.431.

Tjenesteordning for menighetsprester. "Forskrift om tjenesteordning for menighetsprester." FOR-1990-10-19-4983. Revidert 01.09.2015.

<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1990-10-19-4983>

Utdanningsforbundet. "Lærerprofesjonens etiske plattform på 1,2,3." Utarbeidet av Utdanningsforbundet 2010-2012. Oppsøkt 08.02.2016.

https://www.uddanningsforbundet.no/upload/Profesjonsetikk/2014.11.13_L%C3%A6rerprofesjonens%20etiske%20plattform%20p%C3%A5%201-2-3.pdf